

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Haandværker-og Sangforeningen

i
Horsens.

295

338:68 (682)

338.6 (489) Haa

1900.

15
16
17

THE JOURNAL OF JAMES M. SMITH

Haandværker- og Sangforeningen
i Horsens

1850—1900

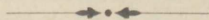
En historisk Oversigt

udgivet i Anledning af

Foreningens 50-Aars Jubilæum

den 8de August 1900.

Udarbejdet ved et af Bestyrelsen nedsat Udvalg.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Horsens

Trykt i F. Schur & Co.s Bogtrykkeri

1900.

Handy- og Sangforeningen

I Hverens

1850-1900

En historisk Oversigt

af den 1. Afdeling af

Foreningens 50-Aars Jubilæum

den 8de August 1900

(Udgivet ved et af Foreningens medlemmer)

Udgivet af Foreningens 50-Aars Jubilæum

Hverens

Udgivet af Foreningens 50-Aars Jubilæum

1900

DEN stærke nationale Bevægelse, der i Krigsaarene 1848—50 gennemstrømmede det danske Folk, blev Aarsagen til saa mange nye Fremtoninger i det offentlige Liv. Det var da ogsaa denne Bevægelse, som gav det første direkte Stød til, at der i Aaret 1850 af unge Haandværkere i Horsens dannedes en Sangforening, der efter faa Aars Forløb gik over til at blive den nuværende Haandværker- og Sangforening, som den 8. August 1900 fejrer sin 50-aarige Bestaaen. Da Soldaterne i 1849 vendte hjem fra det andet Aars Felttog, sluttede nogle Sangere sig sammen for at bidrage deres til at give de sejrige Tropper en festlig Modtagelse og senere samledes de gentagne Gange for at indøve sig i Afsyngelsen af Fædrelandssange. Derved fremmedes Tanken om at oprette en Sangforening, men Idéen hertil synes ganske vist allerede forud at have dæmret, idet Foreningens første Forhandlingsprotokol indledes med en Bemærkning om, at der »i flere Aar« havde været »Lyst« til Dannelsen af en saadan Forening. Sangens skønne Kunst og Fædrelandskærligheden blev altsaa de Kilder, hvorfra Foreningen fik sit Udspring.

Naar Foreningens Liv i det følgende nærmere skal omtales, da er Stoffet hertil væsentligst hentet fra Forhandlingsprotokollerne, der hele Tiden har været

godt førte og giver et temmelig klart Billede af Udviklingens Gang. Materialet er imidlertid saa stort, at en stærk sammentrængt Form af Beskrivelsen er bleven nødvendig, baade af Hensyn til Omfanget, man har turdet give denne, og til det noget fremrykkede Tidspunkt, da Arbejdet har kunnet paabegyndes. Beretningen om Foreningens Grundlæggelse gengives nedenstaaende efter Forhandlingsprotokollen, idet saavel her som i nogle af de følgende Citater det den Gang brugte Sprog og Retskrivningen nøje er fulgt.

»Efter at der i flere Aar havde ytret sig Lyst hos Byens unge Haandværkere til, som i andre Byer i Landet, at faa oprettet en Sangforening, blev der af de Herrer J. Gottlieb, Slagter, og T. Petersen, Bundtmager, udstedt i Avisen en Opfordring til Haandværkere om at lade sig tegne hos ovenmeldte to Herrer paa en hos dem henlagt Plan for først at se om et tilstrækkeligt Antal til samme Øjemeds Opnaaelse vilde tegne sig.

Den 8de August 1850 blev et Møde berammet i denne Anledning, og af 14 Herrer, der var tilstede, blev der oprettet en Sangforening, og er saaledes Sangforeningens Stiftelse Dag, samme Dag blev Herr J. Gottlieb valgt som Directeur og Formand for at lede det Hele foreløbig, og Herr Muth Rasmussen antagen som Sanglærer«.

Af en saa beskeden Størrelse som 14 Medlemmer var saaledes fra første Færd den Forening, som allerede i 1853 talte ca. 400 Medlemmer og senere voxede op til at blive Byens talrigste Forening med et Medlemsantal af henimod 1200. Slagtermester Joh.s Gottlieb (død i Begyndelsen af Halvfemserne), som blev Foreningens første Formand, var i flere Aar sammen med sin Broder, Smedemester J. S. Gottlieb, meget virksom ved Foreningens Dilettantkomedier. Det har

ikke kunnet oplyses, hvem samtlige de 14 Stiftere var; men det vides dog, at foruden de to Brødre Gottlieb og Bundtmager T. Petersen, som senere flyttede til Helsingør, har den for nogle Aar siden afdøde Gørtler F. C. Hansen og hans Broder, Gørtler H. P. Hansen, Snedkermester R. P. Broe samt Skrædermester L. Rickenberg været blandt de stiftende Medlemmer. Af disse lever nu kun *Hr. J. S. Gottlieb*, som er i sit 83. Aar. — Muth Rasmussen, der blev Foreningens første Sanglærer, var Organist og Stadsmusikanten i Horsens.

I Foreningens Barndom synes der at have været en stærk Trang til at samles hyppigt for at drøfte dens Anliggender. Forhandlingsprotokollen melder saaledes om en *maanedlig* Generalforsamling, der blev afholdt til Nytaar efter Stiftelsen, og det bemærkes, at da den forhenværende Direktør gik af, valgtes Garver P. Møller til Direktør, Bundtmager T. Petersen til Sangdirektør og Gørtler H. P. Hansen til Kasserer. Kort efter faar Foreningen en mere fast Organisation gennem Vedtagelse af Love og Valg af forskellige Embedsmænd. Herom siger Forhandlingsprotokollen:

»Efter at Foreningen blev betydelig ved at tage til, blev der den 31 Januar (1851), da Foreningen bestod af 35 Medlemmer, i en Forsamling udvalgt følgende Herrer til at udkaste en Lov for Sangforeningen nemlig Barbeer Abel, Bundtmager Petersen, Snedker Ibsen, Skrædermester Nielsen, Skrædermester Bakke og Steentrykker Schur; som blev i en maanedlig Generalforsamling d. 17 Februar Forsamlingen forelæst og antagen, som er Lovens Confirmationsdag; efter samme Lov skulde der udvælges for Sangforeningen, da den betydeligt blev ved at tage til, 2 Directeurer 2 Sangdirecteurer 1 Casserer 1 Secretair og 2 Revisorer.

I en ordinair Generalforsamling den 1 April blev efter forangaaende Bestemmelse af Forsamlingen med Stemme flerhed udvalgt til første Directeur Herr Garver P. Møller til anden Directeur Herr Farver Kreiberg til første Sangdirecteur Herr Bundtmager T. Petersen til anden Sangdirecteur Herr Skræddermeister Nielsen, til Casserer Herr Gørtler H. P. Hansen, til Secretair Herr Stentrykker Schur til Revisorerne de Herrer Uhrmager Levy og Smed Gottlieb.

Alle disse Embedsmænd vedbliver efter Lovene at fungere 1 Aar, efter denne Tid ville andere være at vælge i disses Sted dog kunde alle vedblive i 2 Aar, hvilket Voteringen skal bestemme.

De foran gengivne og enkelte senere Citater af Forhandlingsprotokollen er medtagne her for at fremstille Foreningens Oprindelse og første Levetid saa historisk rigtig som det overhovedet er muligt.

Det selskabelige Liv i Foreningen udvikler sig hurtigt, og det første Bal holdes paa Raadhuset. Herom melder Forhandlingsprotokollen:

»Den 23 Febr 1851 holdt Haandværkersangforening i Horsens deres første Ball paa Raadstuen, de Herrer Bundtmager Petersen og Slagter Joh Gottlieb, som varen af Sangforeningen udvalgt som Intrigueur havde Balsaalen paa det pragtfuldeste dicoreret. Medlemmernes Antal bestod af 45, ved Tafel blev afsungen flere Sange og udbragt mange Skaaler, efter ophævet Tafel blev af de syngende Medlemmer afsungen et paar Sange hvorefter Dansen begyndte, heele Natten herskede den muntreste Stemning«.

Man vil lægge Mærke til, at her forekommer for første Gang Udtrykket »Haandværkersangforening«, og at der tales om de »syngende« Medlemmer; allerede dengang har man altsaa haft Medlemmer udenfor de egentlige Sangeres Kreds. I en Forhandling den 14. Juli 1851 tales der om, at et Medlem er overgaaet fra de syngende til de »besøgende« Medlemmer. Det er imidlertid først i 1853 man bestemmer, at

Foreningen tillige skal være en Haandværker-Forening, hvilket senere skal omtales udførligere.

Et eget Hjem, om man saa kan sige, faar Foreningen for første Gang i Maj 1851, da den af Hr. L. Wissbye lejer hans Danselokale 2 Aftener om Ugen i 2 Timer hver Gang. Det betinges i Kontrakten, at man tillige skal have Plads til en Favn Brænde og Plads i et Skab til Lys og »nødvendige Rekvisiter«. Dette Lokale, hvorfor der betales en Leje af 3 Rdl. 3 Mark (7 Kroner) maanedlig, laa i Bagbygningen til Ejendommen Nr. 6 paa Mæketorvet, som nu ejes af Malermester R. Oppenhagen. Ogsaa hvad Lokalet angaar, begyndte man meget beskedent i den Forening, der nu ejer en af Byens mest monumentale Bygninger.

Trangen til Friluftsglæder i Foreningen melder sig ogsaa snart, og 2den Pinsedags Morgen 1851 gaar man paa Udflugt til Bygholms Skov; allerede Kl. 3½ marscheres der ud fra Sanglokalet. Turen skildres forøvrigt saaledes i Protokollen:

„Ved Madame Fischer var bestilt til 70 Medlemmer, som havde sig tegnet, Kaffe og kold Frokost hvorfor hver havde at betale 2 Mrk. Festteltet var paa det smukkeste med grønnt; over Indgangen var 7 Dannebrogfaner anbragt hvor i Midten var en Harpe omgivet af Haandværkernes Antributter.

Ved Ankomsten Klokken 4 blev først drukken Kaffe, saa blev der afsungen fleere Sange og Choraler hvorved Musikken assisterede, efter en lille Pavse blev igen afsungen fleere Sange, hvorefter blev gaaet til Bords, over Bordet blev igen afsungen fleere Sange og udbragt mange Skaaler.

Klokken 8 mascherede Sangforening hjem igjen hvor der under den muntreste Stemning blev paa Hjemvejen sunget mange fædrelandske Sange, og ved Sønderporten skilte Sangforeningen af i det bedste Homeur“.

Interessen for Sangøvelserne synes snart at tabe sig lidt hos nogle af Medlemmerne; thi den 7. Juli 1851 vedtages det paa en Generalforsamling, at de, der ikke kan møde paa Øvelsesaftnerne, skal melde

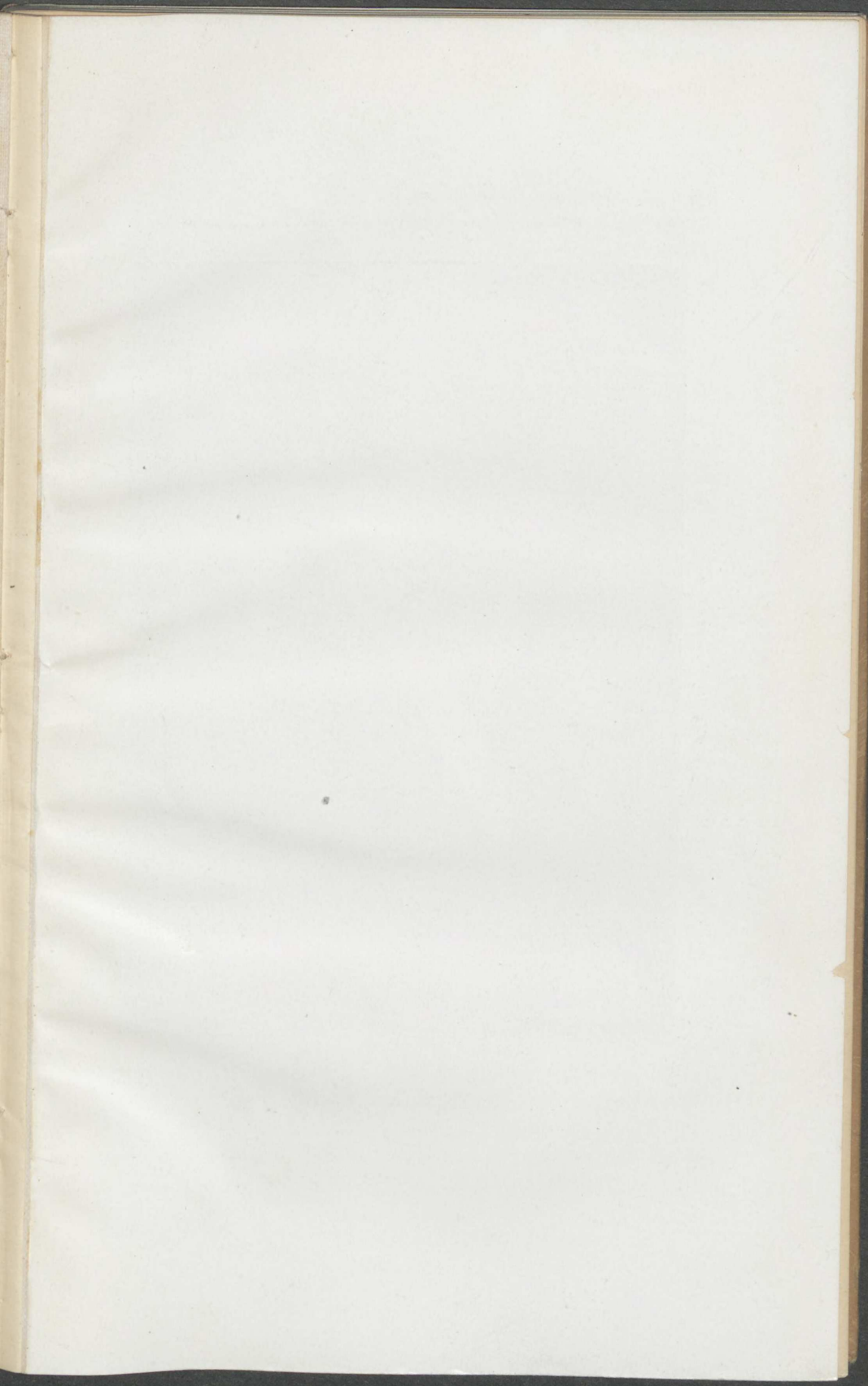
dette skriftlig til en af Sangdirektørerne, og hvis de undlader det, bliver de mulkteret efter Lovene.

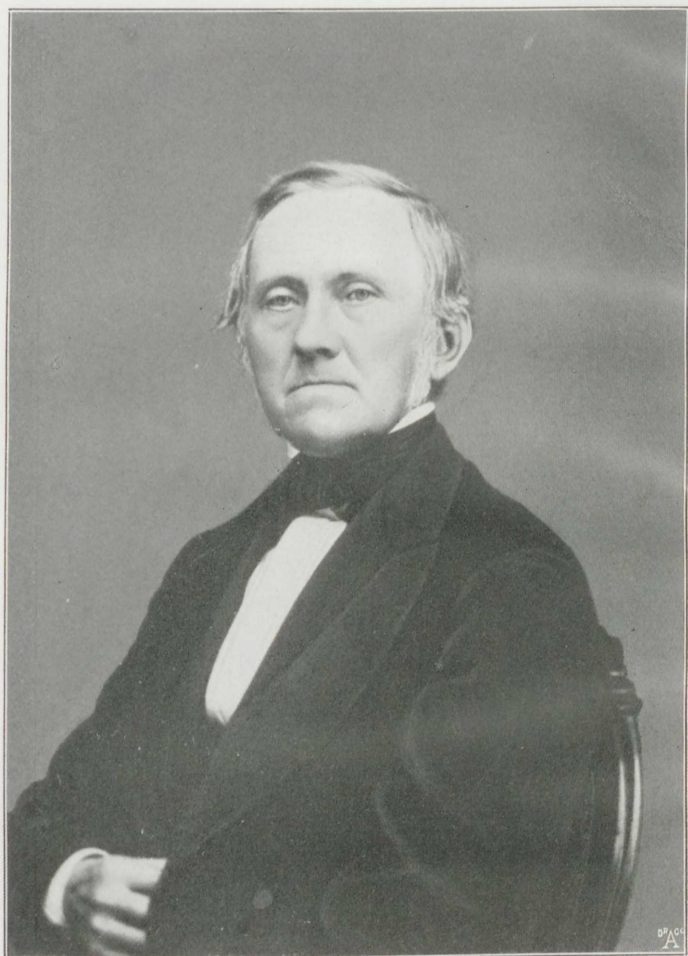
Den 14. Juli 1851 samles man for at drøfte, hvorledes man skal fejre Stiftelsesdagen den 8. August og bestemmer da, at det skal ske ved en Fest i Boller Skov. Der bevilges 50 Rbd., hvorfor der skal »laves Limonade«, saa enhver af Medlemmerne kunde »gaae hen og faae af en stor Bollie«.

Festligholdelsen af Stiftelsesdagen er i Aarenes Løb stadig bibeholdt som Skik i Foreningen. Det har forøvrigt været næsten en Regel, at der indtraf Regnvejr den 8. August, saa at Festen ikke sjældent har maattet henlægges til en af de følgende Dage. Den første Stiftelsesfest adskilte sig med Hensyn til Programmet i ret væsentlig Grad fra Nutidens Fester i samme Anledning. Den beskrives med følgende lidt naive Sprog i Forhandlingsprotokollen:

»Den 8 August om Eftermiddag Klokken 1 forsamlede sig de syngende Medlemmer med deres Damer ved Toldboden om at seile til Boller. Borgermusikken som havde frivillig tilbuden Sangforeningen at assistere ved denne Fest, seilede ogsaa ved samme Tid fra Toldboden saa at 6 Baade paa eengang seilede ud ad Havnen. Musikken spillede flere Støkker paa Henvejen.

I Boller i den store brede Gangstige neden efter Vandet til havde Intreponeuren oprettet en stor Bollie som stod smykket med Blomster, Grønt og smaa Dannebrogsglaner hvorved var anbragt 3 Haniker til at tappe af Bollien. Bollien kunde fatte 64 Potter og blev af dette af Kassen bevilliget Rbd. 4 Gange fyldt og en af Sangforeningens Personale var alletide tilstede at udlaveres af Bollien, der blev flere Steder i Skoven sunget og tilsidst for Herrskabet op paa Godset, der herrskede heele Eftermiddag ved det smukkeste Veir den munterste Stemning og om Aftenen Klokken 9 $\frac{1}{2}$ blev tilbagetouren paa samme Maade begyndt som om Eftermiddag. Herr Nitsky som forærede Sangforeningen flere Raketter, hvilke blev saavel fra Baaden som ad Landeveien hen paa Hjemturen afbrændt forskjønnete Festen meget og Herr Nitsky brændte og et meget smukt Fyrværkery selv af ved Havnens Ende i Anledning af denne Fest. Klokken 10 kom Sangforeningen ved Toldboden under Sang og Musik i Land«.

R. Therkelsen, Farver.

Det var, som man vil se, til pæn borgerlig Sengetid, Foreningen vendte hjem fra sin Skovfest. Skumlere har dog villet vide, at det ikke lykkedes at faa alle de glade Sangere, som havde nydt af de »3 Haniker«s Overflod, med tilbage i Baadene, men at Enkelte tilbragte Sommernatten i den grønne Skov. Imidlertid synes man rigtig at have faaet Smag paa Skovture; den 25. August gæster man nemlig Stensballe sammen med Borgermusikken. — Den 7. September gaar det atter løs, men denne Gang gælder det en Aftenunderholdning og en Svingom fra Kl. 10 til 1, som det meget omhyggeligt er noteret i Protokollen. Musikken, med hvem Foreningen lader til at have staaet paa en meget venskabelig Fod, spiller gratis baade til Sangen og Dansen.

Efter det foran meddelte, kunde man fristes til at tro, at Foreningens Medlemmer i dens første Periode udelukkende tænkte paa Lystigheden — hvilket forøvrigt i Betragtning af deres Ungdom kunde være meget tilgiveligt —, men et enkelt Træk, som er optegnet i Forhandlingsprotokollen viser, at man ogsaa havde Sans for det mere Alvorlige og gav dette Udtryk under saa smuk en Form som at støtte Trængende. Den 22. August 1851 har man tømt »Fattigkassen« og deri fundet 17 Rdl., som den 1. Septbr. efter skriftlige Forslag af Medlemmerne uddeltes til 17 fattige Haandværkere, der altsaa hver fik 1 Rdl. Denne Skik med at indsamle til de Trængende i en Bøsse — nu kaldet »Julebøssen« — har siden da stadig været vedligeholdt. Det vil være bekendt, at Bøssen bæres rundt ved Foreningens Generalforsamlinger, og at dens Indhold ved Juletid sammen med et Tilskud fra Varelotteriet uddeles til gamle trængende Haandværkere eller Enker efter saadanne.

Foreningen mister snart efter sin første Sanglærer; det vedtages nemlig den 6. Oktober 1851, at

Muth Rasmussen skal have 1 Rdl. for hver Øvelses-aften, men han vil kun indgaa paa et fast Honorar af 100 Rdl. aarlig. Dette finder Foreningen dog ikke at kunne indlade sig paa, idet man med praktisk økonomisk Sans ræsonnerede saaledes, at man »ikke havde Lyst til at betale ham for de Aftener, han ikke mødte«. Den 3. November vælges saa i Stedet for Muth Rasmussen Skolelærer Nielsen, den senere Overlærer, som i en lang Aarrække blev Lederen af Foreningens tekniske Skole, der nogle Aar efter oprettedes. Han var Sangdirigent i 31 Aar.

I Vinteren 1852 begynder man, foruden at holde Assembléer og Baller, med at give Dilletantforestillinger paa Byens Theater eller »Aftenunderholdninger«, som de kaldes; af Forestillingerne er den ene til Indtægt for trængende Haandværkere, og den anden til Indtægt for Børneasylet. Paa Sangen lægges der fremdeles stor Vægt, hvilket ses af, at det den 5. April bestemmes, at de Medlemmer, som vil indtræde i Sangernes Rækker, først skal gennemgaa en Forberedelsesskole paa et halvt Aar hos Sanglæreren. — Den 5. Juli vedtages det, at Sangerne skal have en Fane, og at Beløbet dertil kan tages af Kassen, og den 3. August tilstaar man dem 60 Rdl. aarlig af Kassen, da de maa offere saa megen Tid og »ikke saa lidt Omkostninger«.

Foreningen vedbliver stadig at tiltage i Væxt og faar Tilslutning ikke blot fra selve Haandværkerstanden men ogsaa fra andre Samfundsklasser. Den stærke Fremgang giver sig bl. a. til Kende ved, at man jævnlgt tilstaar Budet Lønforhøjelse som Følge af det voxende Medlemsantal. Et ulige mere kraftigt Udslag af den unge Forenings Væxt og Trivsel er det imidlertid, at man den 19. Oktober 1852 beslutter at *opføre en egen Bygning*. En sammentraadt Bygningskomité fremlægger paa denne Dag sine Planer og

Overslag, der lyder paa en samlet Udgift af 7116 Rdl. 5 Mrk. Til Dækning af dette efter Forholdene meget store Beløb kan Foreningen tilskyde 600 Rdl. af egne Midler, medens man venter at kunne laane 3500 Rdl. og faa det Øvrige tegnet i Aktier, der navnlig overtages af de forskellige Haandværkere og Leverandører. Som det af det Følgende vil ses, blev Bygningen med Haveanlæg osv. tilsidst en hel Del dyrere.

Bygningen blev opført paa samme Sted i Allégade, hvor Foreningens nuværende Bygning staar (Matr. Nr. 133). Byggegrunden købtes af Hr. Th. G. Nitschke til Stjernholm. Det var en 5395 □-Alen stor Parcel af Nitschke's Toft til »Hestedamsvejen«, som det hedder i Skødet, og Prisen var 1198 Rdl. 2 Mrk. Inden man endelig afsluttede det hele Anlæg i 1855 købtes der af Nitschkes Enke yderligere 4 Parceller paa ialt 14,210 □-Al. for 2526 Rdl. 3 Mrk. (Skøde af 25de Maj 1855). Den samlede Grund, som udgjorde 19,605 □-Al., kom saaledes til at staa Foreningen i 3724 Rdl. 5 Mrk. Der var oprindelig købt Grund for ialt 5111 Rdl. 4 Mark, men en Del afhændedes atter til Beboere i Smedegade à 1 Mrk. pr. □-Alen for ialt 1386 Rdl. 5 Mrk. Disse Beboere har formentlig faaet Skøde direkte fra Th. Nitschke. I Oktober 1856 solgtes et Stykke Grund med 15 Alens Facade til Hestedamsgade til Købmd. P. Houmann for 700 Rdl.

Der tages saa med Kraft fat paa at rejse Bygningen, ved hvilken det væsentligste Arbejde udføres af Murermestrene Fusing & Puck, Tømremester Kjær, Snedkermestrene R. P. Broe og Danberg, Smedemestrene J. S. Gottlieb og Thomsen, Malermestrene Lindegaard og Schumann. — Byggeudvalget bestod af Garver Joh. P. Møller, Farver R. Therkelsen, Uhrmager M. J. Levy, Farver H. Kreiberg, M. Jensen og Teglværksforpagter H. Heide.

I Forbigaaende kan nævnes, at Foreningen i Vinteren 1852—53 begynder at holde Maskeradeballe og faar Lov af Amtet at holde saa mange af dem paa Raadhuset, som man har Lyst til. Det første af dem finder da Sted der den 2. Januar 1853; efter hvad der noteres, vedvarede det lige fra Kl. 6 Aften til 8 Morgen.

Medens den nye Bygning er under Opførelse, indtræder der et *Mærkepunkt* i Foreningens Liv. Den har hidtil været et Samlingssted for livsglade unge Mennesker, som vilde dyrke Sangen og more sig, nu begynder man ogsaa at tænke paa, hvad der kan tjene til at fremme Haandværkerstandens Tarv. Efter Impuls fra København var der allerede i 1848 dannet Haandværkerforeninger i flere Byer, f. Ex. Aarhus og Aalborg; denne Bevægelse finder nu omsider ogsaa Vej til Horsens. Der havde kort efter den konstitutionelle Friheds Indførelse hævet sig stærke Røster for at opnaa en vidtgaaende Næringsfrihed; dette naaedes omsider ogsaa ved Loven af 29. Decbr. 1857. Haandværkerne, som anede, hvad der vilde komme, og fandt deres Interesser true, søgte da gennem Foreninger at samle sig til Værn om deres Stand. Et Udslag heraf er det utvivlsomt, at det paa en Generalforsamling den 10. Januar 1853 vedtages, at Foreningen tillige skal være en Haandværker-Organisation. Om denne vigtige Beslutning, hvorved Foreningen fik den Skikkelse, den senere har bibeholdt, siger Forhandlingsprotokollen i Korthed følgende:

„Ved Generalforsamlingen den 10de Januar 1853 blev vedtaget at, da der i længere Tid er næret det Ønske, at da vor nye Lokale nu er skreden saa vidt fremad, at der ved Siden af Sangforening skulde dannes en Haandværker-Forening hvortil valgtes af Selskabet en Committee bestaaende af 5 Medlemmer til at udarbejde nye Love for samme. Følgende Herrer blev valgt til denne Committee Heide, Levy, Nielsen, Kreiberg og Møller“.

Forslaget til de nye Love blev fremlagt og behandlet ved en ekstraordinær Generalforsamling den 12. April 1853. Det blev vedtaget uforandret, hvorefter man i Henhold til Lovene valgte 7 nye Bestyrelsesmedlemmer foruden de hidtilværende, en Kasserer, en Sekretær og 16 Repræsentanter. Af de dengang valgte Repræsentanter lever endnu kun Snedkermester Z. Erichsen. Repræsentantskabets første Formand blev Murermeister A. Fussing. Den 12. Oktober 1853 blev der vedtaget en Ændring i Lovene, da Ministeriets Skrivelse af 20. Septbr. »nødsagede Foreningen til at konstituere sig som Klub«, hedder det. Det Formaal, Foreningen ved Lovene satte sig, findes anført lidt senere under Omtalen af den nye Bygnings Indvielse.

Hvorledes Foreningen mere og mere konsoliderer sig og udvider sin Virksomhed ses bl. a. af Efteraars-Generalforsamlingen den 29. Oktober 1853. Her fremlægges der nemlig et Aarsregnskab og vedtages et Budget for Halvaaret fra 1. Oktober 1853 til 1. April 1854. Den politiske Interesse viser sig paa Generalforsamlingen ved, at et Par Medlemmer foreslaar at anskaffe Rigsdagstidenden sammen med de Blade, man »allerede« har; det overlodes dog til Bestyrelsen, om man skulde have den. I Marts 1856 vedtager Bestyrelsen paa Forslag af et Medlem at holde Rigsdagstidenden; senere har den vekselsvis været afskaffet og anskaffet paany; i de senere Aar er denne lidet skattede Lektüre helt forsvunden fra Læseværelset.

Det første Budget, som saaledes dengang forelagdes, var baseret paa en halvaarlig Indtægt af 530 Rdl. Det viser, at man har anskaffet følgende Blade til Læseværelset: »Fædrelandet«, »Altonaer Zeitung«, »Dannevirke«, »Aalborg Avis«, »Odense Avis«, »Aarhus Stiftstidende«, »Horsens Avis«, »Corsaren« og

»Ringkjøbing Avis«. Endvidere opføres der en Udgift af 100 Rdl. »til at dække de af Læseforeningen købte Bøger, Kort m. m. samt Anskaffelse af flere Bøger, Tidsskrifter etc«. Heraf fremgaar det, at Foreningen allerede paa dette Tidspunkt har grundlagt sit *Bibliothek*, der senere i Aarenes Løb er udvidet saa meget, at det nu tæller ca. 1100 Bind. Paa de to næste Halvaars-Budgetter bevilges der atter den efter Foreningens daværende Midler betydelige Sum af 100 Rdl. hvergang til Bibliotheket, men derefter ned sætter man Beløbet til 25 Rdl. halvaarlig.

I Efteraaret 1853 staar Foreningens Bygning færdig til at tages i Brug, og Indvislsen af den fandt Sted den 20. November. Denne Festlighed skildres nærmere i Byens daværende eneste Blad »Horsens Avis«; da det synes at være første Gang, Foreningen overhovedet omtales i Pressen, gengives nedenstaaende Uddrag af Artiklen:

»Den for omtrent 3 Aar siden her i Byen oprettede *Haandværker- og Sangforening* har nu, dels ved egne Midler og dels ved Laan og velvillig Assistance i flere Retninger, faaet et nyt og smukt Locale opført i Løbet af Sommeren, hvilket i Aftes blev festligt indviet ved en Souper, hvortil mange af Medlemmerne var forsamlede. Festligheden bar i det Hele et smukt Præg. Localet var flere Steder dekoreret; man saa saaledes i Transparent Ordene: „*Enighed gjør stærk*“. I Anledning af Festen var forfattet en Sang, som af Sangchoret blev afsungen fra det i Salen indrettede lille Theater. Foreningens Formaal er: at iagttage og fremme Haandværksstandens Tarv paa enhver hensigtsmæssig Maade ved de Midler, der staae til dens Raadighed og dertil maatte ansees lovlige og hensigtssvarende og saaledes ogsaa at udbrede almengavnlig Oplysning, Forædling og Dannelselse iblandt Haandværkere. For at opnaa dette

vil der ved Møder blive holdt Foredrag eller Op-læsning af almeninteressant Indhold; fremdeles vil der blive anskaffet Dagblade, Tidsskrifter, Bøger og Tegninger, foranstaltet Udstillinger eller Bazarer af indenlandske Industriproducter, og tillige blive med-delt Bedømmelse af Gjenstande, hvorover Foreningens Betænkning forlanges.

Som en anden og særskilt Afdeling virker Sangforeningen ved at skaffe Medlemmerne Fornøjelser og Adspredelser. — Den Interesse, som dette Foretagende synes at have vakt, idet Medlemmernes Antal nu er henimod 400, lader formode, at Foreningen vil blive sat istand til med Held at virke for det foresatte Maal. Enhver maa sikkert være de Mænd megen Tak skyldig, som væsentlig have virket for og bidraget til dette Foretagendes Fremme«.

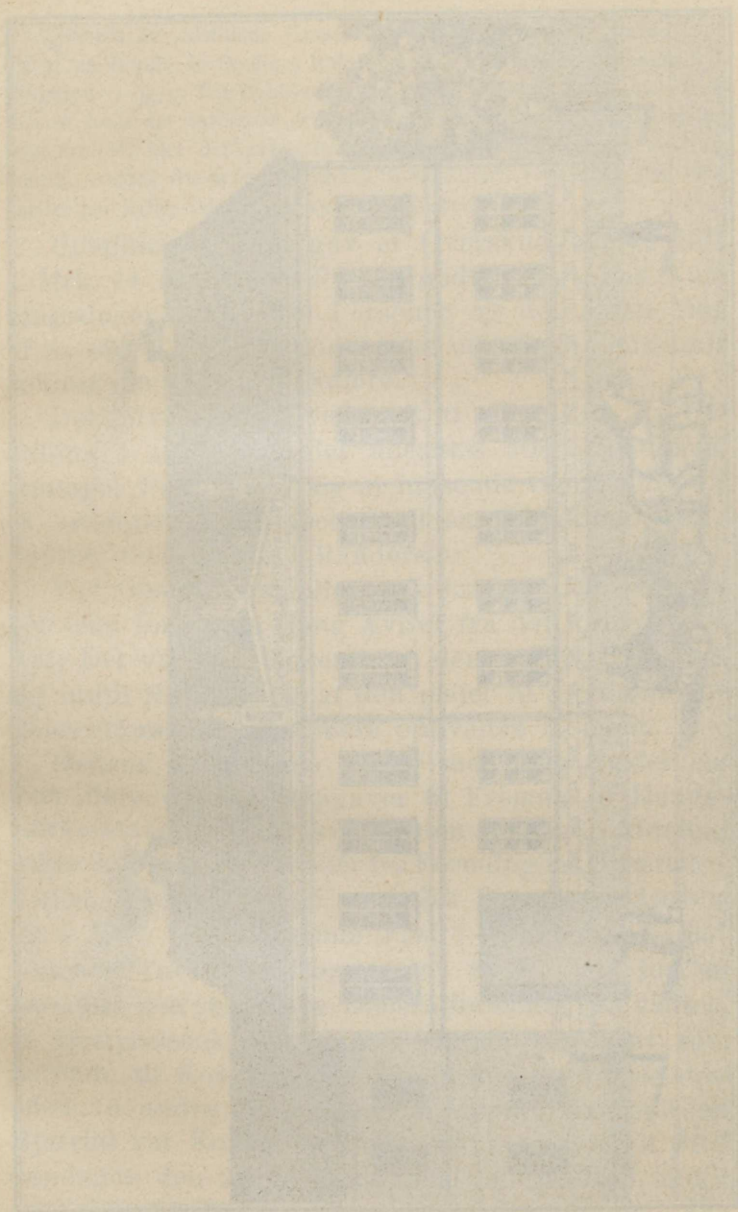
Det nye Anlæg, som Foreningen saaledes indviede, bestod af et to-Etages Forhus med Sal og Theater, et Baghus og to Kegelbaner med Udbygninger samt Haven, hvis Anlæg kostede 630 Rdl. Med Inventaret, som kostede 731 Rdl. 10 Sk., kom det Hele til at staa Foreningen i 13,385 Rdl. 5 Mrk. 10 Sk., altsaa henved det Dobbelte af, hvad man havde tænkt sig. I den oprindelig kalkulerede Sum var dog hverken den store Grund, Haveanlægget, Baghuset, Kegelbanerne eller Inventaret medregnet, og Komitéen beklagede kun, at den ikke havde sat sine Forhaabninger højere og strax bygget noget større. Det skulde senere vise sig, at den havde Ret heri.

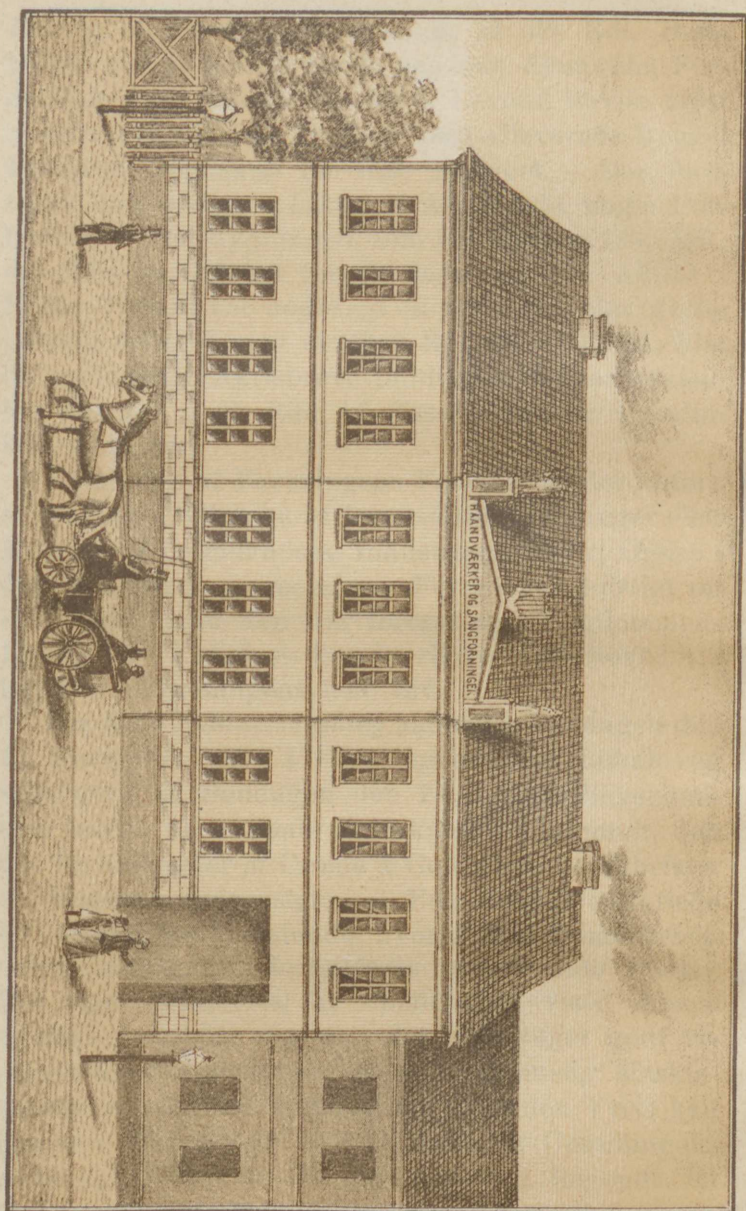
Pengene blev tilvejebragt væsentligst ved, at der laantes 5000 Rdl. hos Spare- og Laanekassen for Horsens og Omegn paa 1ste Prioritet og imod, at Bestyrelsen personlig garanterede for Laanet, ved 160 Aktier à 25 Rdl., ved en Obligation til Th. Nitschke paa 500 Rdl., ved et kontant Tilskud af Kassen paa 2423 Rdl. 3 Mrk. 13 Sk. og ved, at der i frivillige

Bidrag blev indsamlet en Sum af 678 Rdl. Dette Sidste var et fyldigt Bevis paa den Sympathi, Foreningen i sin endnu saa korte Levetid havde vidst at erhverve sig. Den 16. April 1855 afleverede Byggekomitéen Regnskab for hele Anlægget. — Der foretoges dog endnu i Løbet af Aaret 1855 nogle Forbedringer ved Bygningen, som ialt kostede 1250 Rdl., og efter at Beløbet for de først tegnede Aktier i Decbr. Termin var nedbragt til 3750 Rdl., blev Aktiegælden forøget med de 1250 Rdl. til 5000 Rdl., idet de oprindelige Aktiebreve inddroges og der udstedtes 200 nye à 25 Rdl. Af disse Aktier er 8 endnu ikke indfrieede.

I Omtalen af Foreningens Formaål er det anført, at man bl. a. vil søge at foranstalte Udstillinger eller Basarer af indenlandske Industriprodukter. Ogsaa i den Henseende gennemfører Foreningen hurtigt og med Held, hvad den har foresat sig; Ungdommens Energi og Virkelyst karakteriserer overhovedet i høj Grad Foreningens hele Liv.

Den første Industriudstilling aabnedes Søndagen den 19. November 1854 i Foreningens eget Lokale og vedvarede til Søndagen den 26. I Udstillingskomitéen havde bl. A. Sæde Fabrikant Goldschmidt, den ene Grundlægger af Crome & Goldschmidts Fabriker. — »Horsens Avis« siger, at Udstillingen omfattede 800 forskellige Genstande, hvoraf dog Dame-Arbejderne indtog en »forholdsvis overvejende Plads«. Det siges fremdeles, at Udstillingen viser mange smukke Arbejder »og er i det Hele taget godt repræsenteret, dog savner man fornemmelig Maskin-Arbejder, i hvilken Retning vor By uden Tvivl kan præstere Betydeligt«. — I Omtalen af Udstillingens Aabning fremsætter Bladet forøvrigt følgende let humoristiske Bemærkning:

„Blandt de udstillede Gjenstande forefindes et Par Curiositeter: en af en Bonde forfærdiget Rok, der ved Omdrejningen frembringer Fløjte-toner, og et Par Benklæder, indleveret af en af Byens Skræddermestre, hvor det imidlertid er Tøjet, som er fransk Fabrikat, der spiller Hovedrollen, idet der paa dette forestilles „hvorledes Noah og hans Familie reddes fra at omkomme i Syndfloden“. Et saadant Par Benklæder har heller ikke længe søgt sin Kjøber“.

Udstillingen, som gav et Overskud af 144 Rdl. 1 Mrk. 14 Sk., var i Reglen godt besøgt, paa Aabningsdagen af ca. 300 Personer og den sidste Dag af ca. 600. Til en Bortlodning af udstillede Genstande solgtes der over 800 Numre.

Det bliver senere vedtaget at afholde en ny Udstilling i 1856, men det udsættes atter. Imidlertid paatager Foreningen sig at indsende Genstande, der er bedømte af Bestyrelsen til en Udstilling, som i Septbr. 1855 holdes i Randers.

Ved Generalforsamlingen i Januar 1855 bortsælger man for første Gang Aviser fra det foregaaende Aar. Det vil være bekendt, at denne Skik har holdt sig indtil Nutiden, og at den plejer at være Januar-Generalforsamlingens mere oplivende Moment.

Medens Foreningen stadig med Iver kaster sig over flere og flere Opgaver til Fremme af Haandværkerstandens Tarv, svigter den syngende Afdeling heller ikke sine Traditioner fra Foreningens Oprettelse. I 1855 deltager man i en jydsk Sangfest i Aarhus og i 1856 i en lignende Fest i Silkeborg. I 1857 kommer Turen til Horsens at være Vært for en Sangfest, den 5te jydske. Generalforsamlingen vedtog, at Bestyrelsens Medlemmer skulde betragtes som hørende til Komitéen for Sangfesten og valgte desuden 10 andre Medlemmer af denne. Kancelliraad Hjerrild var Komitéens Formand. Festen fandt Sted Søndagen den 28. og Mandagen den 29. Juni under stort Liv og Røre i Horsens, og der deltog i den 160 fremmede Sangere fra Aalborg, Randers, Aarhus,

Vejle og Fredericia foruden ca. 60 Sangere her fra Byen. Den sidste Festdags Aften stillede Foreningen sin Have og sine Lokaler til Raadighed for en Afskedssexa til Ære for de fremmede Sangere.

Under Behandlingen paa Rigsdagen i 1857 af Forslaget til den nye Næringslov — som fik kgl. Stadfæstelse den 29. Decbr. s. A. — rejste der sig blandt Haandværkerne Landet over en Protestbevægelse mod den vidtgaaende Næringsfrihed, Lovforslaget tilsigtede. Fra Haandværkerforeningen i København modtog Foreningen her Opfordring til at tiltræde en Protestadresse. Bestyrelsen vedtog i sit Møde den 15. August 1857 at henlægge Adressen »paa Læsebordet til Underskrift for Enhver, der dertil maatte finde sig opfordret«. Hvor mange Underskrifter, der afgaves og hvad der ellers foretoges, haves der ingen Oplysning om. Det synes, som om Sagen dengang har afficeret Horsens Haandværkerne i noget ringere Grad, end det var Tilfældet i flere andre Byer. Da Næringsloven skulde træde i Kraft med Begyndelsen af 1862 nedsatte man en Komité for at drøfte, om det uanset Lauges Ophævelse maatte være rigtigt at bibeholde Svendepøverne. Nærmere herom senere.

Som tidligere omtalt havde Foreningen ved sit Formaal fastsat, at den vilde søge at fremme Haandværksstandens Tarv ved alle de hensigtsmæssige Midler, som stod til Raadighed og deriblandt ved at »udbrede almengavnlig Oplysning, Forædling og Dannelse« blandt Haandværkerne. Denne Opgave lod Foreningen heller ikke uændset, men tog den op med en Alvor og Grundighed, hvis Resultat i Tidernes Løb er blevet den nuværende store og fortrinligt ledede *tekniske Skole*, et Værk, der til alle Tider vil være Foreningens Hæder, og som har sat dybe Spor i Haandværksstandens Udvikling.

Tanken om at etablere en Undervisning for unge Haandværkere var tidligt kommet frem. I et Bestyrelsesmøde den 15. August 1853 foreligger der saaledes et Andragende fra Skolelærer M. Jensen om, at Foreningen vil yde Bidrag til, at nogle Haandværkslæringer kan lære Engelsk. Bestyrelsen saa sig dog den Gang ikke i Stand hertil, »hvormeget end Haandværksstandens Dannelse laa den paa Sinde« og maatte derfor udsætte Spørgsmaalet til en senere Tid. Det var jo dengang midt i Byggeperioden, og det kneb vel med Pengene.

Et Aarstid efter kommer Spørgsmaalet atter til Behandling. Fra 15 Medlemmer, hvoriblandt Smedemester J. S. Gottlieb, Snedkermester Z. Erichsen og Lærer P. Nielsen var der nemlig tilstillet Bestyrelsen en Skrivelse, hvori den anmodes om at ville forestaa en Tegneskole »for Svende, som er i Foreningen, Børn af Forældre, som er i Foreningen, samt Læringer af Mestre, som ligeledes er i Foreningen«, — under Forudsætning af, at Bestyrelsen i Vinterens Løb vil afgive Keglestuen samt Lys og Varme til Brug for Undervisningen. Bestyrelsen vedtog i Mødet den 16. Oktober 1854, at den »med megen Paaskønnelse« modtog Tilbudet og at den vilde afholde de Udgifter, der var Tale om, da Hensigten med Undervisningen var »aldeles i Samklang med Foreningens Formaal«. Der gaves saa Undervisning i Vinteren 1854—55; men Forsøget gentoges ikke den følgende Vinter.

Som et Led i Bestræbelserne for at udbrede Kundskaber bliver der i Vinteren 1856—57 af Overlærer Eckeroth afholdt nogle Forelæsninger for Medlemmerne. Bestyrelsen vedtager den 5. Oktober 1857, at den som Anerkendelse herfor vil overrække E. en Gave til Værdi omtrent 40 Rdl.

Fra 16. Oktober 1857 daterer sig imidlertid Op-

rindelsen af den systematisk ordnede tekniske Undervisning, som senere er bleven fortsat, idet Skolens Virksomhed paa denne Dag tog sin Begyndelse. I Begyndelsen af Maaneden udstedes der en Bekendtgørelse om, at »Haandværker- og Sangforeningens Tegneskole« tager sin Begyndelse »midt i Oktober«. Det tilføjes, at Fagene er »Frihaandstegning, især efter naturlige Genstande, geometrisk Tegning og Projektionslære, geometriske Skyggekonstruktioner og Perspektiv samt, saavidt muligt, Haandværkstegning efter Fortegning eller Opmaaling«. Fremdeles hedder det: »Da det vil være Skolens Formaal at meddele en grundig Fordannelse for al Slags Haandværkstegning, vil en Del af de nævnte Øvelser være fælles for alle Deltagerne, forsaavidt de ikke i Forvejen har erhvervet sig den fornødne Indsigt og Færdighed deri, medens de andre især er beregnede paa visse Haandværkere, som f. Ex. Murere, Tømrere og Malere«.

Undervisningen skulde kun gives i 4 Aftener om Ugen, Tirsdag, Onsdag, Fredag og Lørdag fra Kl. 7 til 9 Aften og Betalingen var 4 Mrk. (1 Kr. 33 Ø.) maanedlig for en Lærling og 1 Rdl. (2 Kr.) for en Svend. De første Aar blev Undervisningen ledet af Skolens senere mangeaarige Forstander Lærer P. Nielsen sammen med Tegner Bjørn paa Stallknechts Fabrik. Nielsen havde for at kunne overtage sin Virksomhed i Aarene 1856—57 med kultusministeriel Understøttelse gennemgaaet Kursus paa Høsteds Tegneinstitut i København, den polytekniske Lærestalt og Kunstakademiet.

Tegneskolen havde de første Aar kun omtrent 30 Elever og arbejdede sig langsomt fremad. Betydningen af dens Undervisning var endnu ikke gaaet tilstrækkelig op for mange af Haandværkerne, og den havde et uheldigt Lokale (i Keglestuen), hvor

den var udsat for hyppige Afbrydelser, og hvorfra den endog om Sommeren maatte bortfjerne alt sit Inventar. Desuden var Betalingen efter Datidens Forhold jo ogsaa noget høj. Senere steg dog Elevantallet jævnt og naaede i 1874-75 op til 120; nu er der over 4 Gange saa mange. Skolens Arbejder vandt snart Anerkendelse fra kompetent Side. I 1859 udtalte Professor Hetsch ved Kunstakademiet sig saaledes meget rosende om dem, og tilsvarende Udtalelser haves af 1866 og 1874 fra det tekniske Instituts Bestyrelse. I Tidens Løb kommer Undervisningen efterhaanden til at omfatte flere og flere Fag, og i Overensstemmelse hermed vedtages det den 14. December 1872 at forandre dens Navn til »Haandværker- og Sangforeningens tekniske Skole«.

I April 1876 bestemtes det, at Lærer P. Nielsen ikke, som hidtil, skulde give særlige Timer ved Skolen, men som Førstelærer føre Tilsyn med samtlige Klasser. Nielsen, der senere udnævntes til Overlærer ved Borgerskolen, vedblev at være den tekniske Skoles Leder indtil sin Død i Oktober 1888. Skolen var da naaet op til et Elevantal af 2-300. Som Nielsen i det Hele taget var en fremragende Personlighed, en Mand med rige Evner og stor Energi, saaledes skyldes den tekniske Skoles Grundlæggelse og videre Udvikling gennem mange Aar først og fremmest ham, og hans Navn vil stedse med uvisnelig Hæder være knyttet til Skolens og Foreningens Historie. Et Billede af ham, malet af hans Datter, har nu Plads i Foreningens Læseværelse.

Med det tiltagende Elevantal viste Skolens allerede forud mindre heldige Lokaler sig efter nogle Aars Forløb at være altfor smaa. I 1872-73 maatte man, for at skaffe Plads til alle Eleverne, gribe til den Udvej at reducere Skoletiden fra 4 Aftener til 3 Aftener ugentlig, og endda havde Kommunen over-

ladt Skolen en Læsestue i den nuværende Vestre Kommuneskole til Afbenyttelse om Aftenen. Omsider blev det uundgaaelig nødvendig at opføre en ny Bygning, og den 19. Decbr. 1874 vedtog Generalforsamlingen et Forslag herom fra Bestyrelsen. Planen lød paa en Bygning til 8 Klasseværelser, hvoraf dog foreløbig kun de 6 skulde tages i Brug, medens 2 indrettedes til Bolig, og Udgiften var beregnet til 9556 Rdl. 58 Sk. Murermester Schiødt havde leveret Tegning og Overslag.

Bygningen blev opført i Løbet af Sommeren 1875 og indviedes den 15. Oktober af Byens Borgmester Kammerherre Chr. v. Jessen. Tilstede var desuden Provst Høegh-Guldberg fra Væhr og en talrig Forsamling. Bygningen var opført i den nordre Del af Foreningens Have. Som Bidrag til Udgiften havdes til Raadighed en Sum af 4000 Kr., der dels var opsparede, dels tilvejebragte ved en afholdt Basar; desuden kunde det gamle Inventar tildels igen benyttes. Der manglede til Bygning med Inventar endnu 20,000 Kr., som maatte skaffes ved Laan, men herfor var Foreningen villig til at stille Sikkerhed i hele sin Ejendom.

Efter P. Nielsens Død valgtes Arkitekt H. F. Estrup til den tekniske Skoles Forstander. Under hans Ledelse er Skolen gaaet fremad med stærke Skridt. I den nu afsluttede Sæson 1899–1900 har den haft 488 Elever og givet Undervisning i 40 Klasser med ialt 4877 Undervisningstimer. Skolen har nu 18 Lærere. I Tilskud har den sidste Aar faaet 4700 Kr. fra Statskassen, 800 Kr. fra Horsens Kommune, 400 Kr. fra Skanderborg Amts Skolefond og 400 Kr. fra Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn. Dens Indtægt i Skolepenge har været 2262 Kr.

For Skolen gælder visse særlige Lovbestemmelser, vedtagne 5. Maj 1883. Det hedder heri bl. a.:

„Haandværkerforeningens Skolebygning, som er opført paa Foreningens Grund (Matr.-Nr. 133) i Aaret 1875, maa ingensinde af Foreningen tages til andet Brug, end hvad der fremmer Skolens Formaal. Skolebygningen med Grund og Vej til samme samt med Inventarium og Læremidler saa vel som med alt, hvad der maatte blive den skænket eller overdraget, tilhører kun Skolen, og denne maa med sin Ejendom kun hæfte for sin egen Gjæld“.

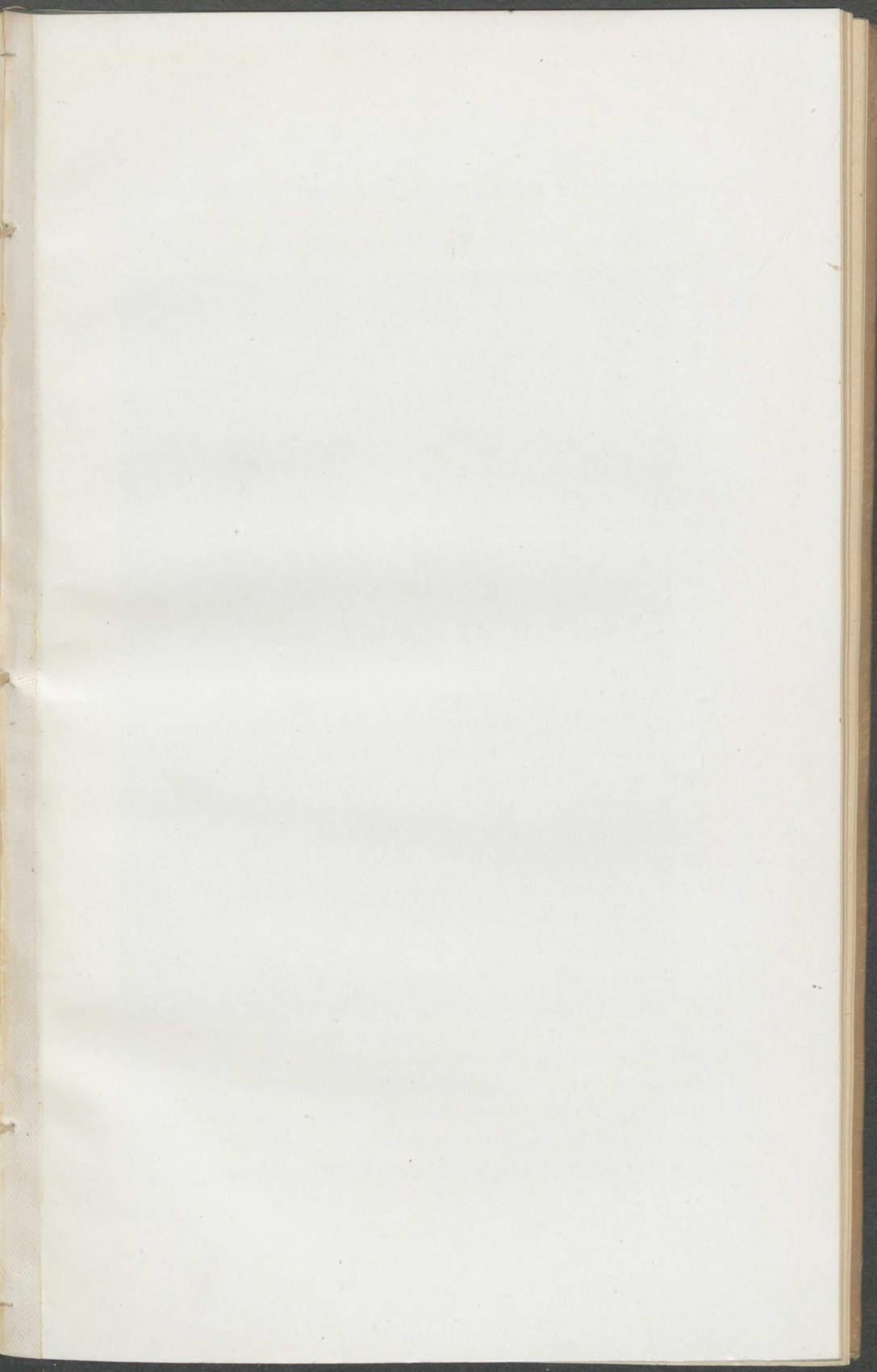
Skønt den i 1875 opførte Bygning efter Datidens Forhold syntes rigelig stor, har Pladsen dog med den enorme Udvikling, der er foregaaet, allerede i flere Aar vist sig utilstrækkelig. Der er blevet indrettet Klasseværelser i Tagetagen, men det har ikke kunnet forslaa, og man har atter maattet have Lokaler i Vestre Kommuneskole til Hjælp. I de senere Aar har derfor Tanken om at bygge en ny Skole voxet sig stedse stærkere. Det vilde imidlertid blive finansielt uoverkommeligt for Haandværker- og Sangforeningen at gennemføre denne Opgave, og der er derfor i Aar (1900) paa Foreningens Initiativ gjort Skridt til Dannelsen af et teknisk Selskab, som fremtidig vil overtage Skolens Drift og Styrelse. Det agter til Brug for denne at opføre en Bygning, som antages at ville koste omtrent 100,000 Kr., og hvortil Byraadet har tilsagt et Bidrag af 35,000 Kr. I rigtig Erkendelse af, hvad Haandværkerforeningen har været for Skolen, vil der blive givet den en vis Indflydelse paa Sammensætningen af det tekniske Selskabs Bestyrelse.

Ved at nævne disse Hovedtræk af den tekniske Skoles Historie er vi naaet frem helt til Nutiden og maa derfor atter gaa en Aarrække tilbage for at kunne medtage en *Række vigtige Begivenheder* i Foreningens Tilværelse.

Det vil være bekendt, at Haandværkerforeningerne har øvet en betydelig Indflydelse med Hensyn til Fremkomsten af *Varelotterierne* og nu er Parthavere i Udbyttet af »Alm. dansk Vare- og Industrielotteri«.

I 1860 begyndte man her i Jylland at virke for Oprettelsen af et Varelotteri, og den 14. Marts fremlægges der i Foreningens Bestyrelsesmøde en Skrivelse fra Haandværkerforeningen i Randers angaaende et i denne Forening indbragt Forslag om Oprettelsen af et Haandværks- og Industrielotteri, som skal omfatte de fire jyske Købstæder Horsens, Aarhus, Aalborg og Randers. Efter Bemyndigelse af Generalforsamlingen valgtes der den 7. Maj tre Delegerede, Fabrikant Heide, Bygholm Teglværk, Foreningens Formand, Garver Johan P. Møller og Uhrmager M. J. Levy, til paa Foreningens Vegne at deltage i et Møde om Sagen den 14. Maj i Randers. Paa dette Møde vedtoges, at Lotteriet skulde være »tilgængeligt« for alle jyske Byer med »Hovedstation« i de fire ovennævnte og saaledes, at disses Komitéer ogsaa gjorde Bestillinger eller Indkøb til Lotteriet fra de andre Byer. Hermed mente man, at en Klage over de andre Byers Udelukkelse vilde bortfalde. Man bestemte tillige foreløbig at begrænse Lotteriet til 20,000 Lodder, og at indgive Ansøgning om Koncession paa det.

Imidlertid synes det at være gaaet langsomt med Realisationen af Lotteriplanen, thi først d. 27. Decbr. 1867 nævnes den atter i Forhandlingsprotokollen. Der foreligger da Beretning om Resultatet af de Forhandlinger, en af Randers Haandværkerforening nedsat Komité havde ført. Der foresloges et Lotteri paa 12,000 Lodder og med 3000 Gevinster bestaaende af Industrigenstande til en Værdi af 4 Rdl. Stykket. Foreningen vedtog for Horsens Vedkommende at slutte sig til Indgivelsen af Ansøgning om Koncession paa et saadant Lotteri, og paa en Generalforsamling d. 21. Febr. 1868 valgtes Garver Joh. P. Møller, Uhrmager M. J. Levy og Uhrmager W. Gundersen til Delegerede ved Forhandlingerne i Randers.

Joh. Poul Møller, Garver.
R. af Dbg.

Bestræbelserne førte dog endnu ikke til noget Resultat.

Som et Bevis paa, at Foreningen tidligt var med paa Fremskridt og Forbedringer, kan anføres, at den 16. Juli 1860 vedtoges at indlægge *Gas* i Bygningen. Udførelsen heraf overdroges Gørtler Hansen for 310 Rdl. Først i Oktober 1867 gik man derimod med til *Gas* i Haven.

I Juli 1861 afholdtes her i Horsens den 8de danske Landmandsforsamling, i hvis ledende Komité Foreningens Formand, Garver Joh. P. Møller, havde Sæde. Sammen med Landmandsforsamlingen afholdt Foreningen i sit Lokale en Industriudstilling, der gav Kassen et Overskud af 300 Rdl., foruden at der skænkedes 50 Rdl. i velgørende Øjemed. I Løbet af det følgende Par Aar afholdes der dels en Industriudstilling, dels en Markedsbasar og et Par Julebasarer.

De nye Forhold, der skabtes ved *Næringsfrihedens Indførelse*, maatte ganske naturligt bringe de ledende Mænd i Landets forskellige Haandværkerforeninger til at søge Foreningernes Virksomhed ændret i Overensstemmelse med de Opgaver, Fremtiden kunde antages at stille. Som tidligere bemærket blev der da ogsaa, nemlig ved Generalforsamlingen den 26. Oktober 1861, nedsat en Komité til at overveje, hvad der kunde foretages i Anledning af Laugesnes Ophevelse.

Indenrigsministeriet havde netop i et Cirkulære af 21. Januar 1862 anbefalet Haandværkerne at danne frie Foreninger, hvori enhver Haandværker med Borgerskab kunde optages, og ligeledes at danne frivillige Syge- og Begravelsesforeninger for Svende, efter at Svendenes tidligere Forpligtelse til at svare »Syge-, Fattig- og Tidepenge« nu var bortfalden og de med Laugene forbundne tvungne Svendelader derved ophørt. Ministeriet anmodede Amtmændene

om at virke for Oprettelsen af saadanne Haandværker- og Svendeforeninger i hver Købstad. Et Forslag til nye Love for Haandværker- og Sangforeningen, som den 31. Januar 1862 forelagdes Generalforsamlingen, gik netop i den af Ministeriet anbefalede Retning. Det foresloges saaledes bl. a., at Foreningen skulde udvide sin Virksomhed til ogsaa at omfatte en Understøttelseskasse for trængende Haandværkere og Industridrivende eller deres Enker, en Svendekasse, en Forligsmægling i Stridigheder mellem Næringsdrivende og deres Medhjælpere (Voldgift) og til billige og hensigtsmæssige Svendepøver, som kunde blive undergivne en kyndig og upartisk Bedømmelse.

Paa den meget talrigt besøgte Generalforsamling diskuteredes der navnlig om Svendekassen, som man frygtede ikke vilde kunne bestaa. Ligeledes var man bange for muligen at komme til at skade Foreningens gode Status ved at udvide Virksomheden. Ved Afstemningen forkastede man Forslagets 10 første Paragrafer, skønt disse slet ikke berørte Hovedspørgsmaalene.

Efter den stedfundne Forkastelse erklærede Bestyrelsen at ville fratræde, og man udsatte derfor Generalforsamlingen i 14 Dage. Det Passerede fremkaldte et ikke saa ringe Røre og gav Anledning til en livlig Drøftelse i Byens Blad. Imidlertid lod Bestyrelsen sig efter Indholdet af en Avisartikel og efter enstemmig Opfordring af Generalforsamlingen dog bevæge til at blive. Paa den nye Generalforsamling den 15. Februar blev alle Forslagets væsentlige Bestemmelser næsten enstemmigt vedtagne som Grundlag for nye Love, og der blev nedsat en Komité paa 11 Medlemmer til at forelægge et efter det Vedtagne affattet omredigeret Forslag, som da skulde behandles paa en senere Generalforsamling.

Den 8. Marts 1862 blev saa det ændrede Forslag behandlet. Komitéen havde valgt Byens daværende Borgmester og Byfoged, Kammerherre Chr. v. Jessen, til sin Ordfører. Ved den foregaaende Generalforsamling var det vedtaget, at Paragrafen om Forligsmægling mellem Mestrene og deres Medhjælpere skulde udgaa. Komitéen havde derfor ikke optaget den i selve Forslaget, men ansaa det dog for ønskeligt at optage den under Bestemmelserne om Foreningens Formaal i en ny Affattelse og stillede da et særligt Forslag herom. Som det synes, havde Komitéen haft Øje for den senere Udvikling af Forholdet mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, ligesom dens Arbejde i det Hele taget vidnede om et ikke ringe Fremsyn. Det særlige Forslag blev vedtaget med alle Stemmer mod 2. Iøvrigt vedtoges Lovforslaget enstemmigt.

»Horsens Avis« siger i sin Omtale af Generalforsamlingen: »Vi kan saaledes lykønske vor By til at den, ligesom den alt havde taget Initiativet hertil forinden Indenrigsministerens Cirkulære, ogsaa er den første, der har gennemført denne til nyttige industrielle Formaaes Fremme og en forstandig Benyttelse af Næringsfriheden gavnlige Foranstaltning«.

Det vedtagne Forslag blev indsendt til Ministeriet, for at det i Henhold til Næringslovens Paragraf 69 kunde blive officielt stadfæstet. Ministeriet strøg imidlertid flere væsentlige Punkter i Lovene, og paa en Generalforsamling den 1. Novbr. 1862 vedtoges det derfor at udarbejde et helt nyt Forslag. Dette kom til Behandling og vedtoges den 31. Januar 1863. Bestemmelsen om Foreningens Formaal kom i de nye Love til at lyde saaledes:

»Foreningens Formaal er: at iagttage og fremme Haandværksstandens Tarv paa enhver hensigtsmæssig Maade ved de Midler, der staa til dens Raadighed og dertil maatte anses lovlige og hensigtssvarende,

og saaledes ogsaa at udbrede almennyttig Oplysning, Forædling og Dannelse blandt Haandværkerne.

Dette Maal vil den søge at naa t. Ex.:

- a) Ved selskabelige Møder; her holdes enten Foredrag eller Op-læsning af almeninteressant Indhold, hvortil Diskussion og gjen-sidig Meddelelse kan knytte sig.
- b) Ved Anskaffelsen af passende Dagblade, Tidsskrifter, Bøger og Tegninger, især af industrielt og belærende Indhold.
- c) Ved tekniske Skoler — Tegne-, Skrive- og Regneskoler osv.
- d) Ved at uddanne dens syngende Medlemmers Stemmer og musi-kalske Duelighed samt bibringe dem Færdighed i Afsyngel-sen af flerstemmige Sange.
- e) Ved at foranstalte Udstillinger eller Basarer.
- f) Ved at meddele Bedømmelse af Genstande, hvorover Foreningens Betænkning forlanges.
- g) Ved at søge oprettet en Svendesygekasse.
- h) Ved om Sommeren at foranstalte Udflugter i Omegnen og om Vinteren Aftenunderholdninger, Baller osv.

I de nu gældende Love udtales det samme om Formaalet, blot med Undtagelse af, at Punkterne f. og g. er strøgne og at Punkt c. lyder »Ved en tek-nisk Skole«.

Lovens Paragraf 2 lød saaledes:

Foreningens Ejendom, Bygninger med tilhørende Grund, saavelsom det Inventarium, Foreningen ejer, ligesom ogsaa hvad samme muligen i Fremtiden bliver udvidet, forbedret eller forøget, er og bliver Foreningens Ejendom, saa længe den bestaar.

Skulde Foreningen nogensinde opløse sig og ikke kunne eller ikke ville konstituere sig igen, da skal dens Ejendom og Ejendele tilbydes det »Borgerlige Asyl for værdige Trængende og deres Enker« i Hor-sens imod at overtage Foreningens Gjældsforpligtelser, — og ere i saadant Tilfælde de muligen endnu ikke indløste Aktier forfaldne til Udbetaling. Vil Bestyrelsen for det »Borgerlige Asyl« ikke overtage Foreningens Ejendom og Ejendele paa de nævnte Vilkaar, da skulle de paa bedste Maade realiseres og det mulige Overskud tilfalde det »Borgerlige Asyl«.

Denne Bestemmelse gælder fremdeles med Til-føjelse af Ordene »i Løbet af et Aar« efter »konsti-tuere sig igen«. Desuden hedder det nu »Borgerlige Stiftelse« i Stedet for »Borgerlige Asyl«.

Foreningens Embedsmænd skulde iflg. Paragraf

3 være 11 Bestyrere, 16 Repræsentanter, 2 Revisorer 2 Sanginspektører og 2 Baldirektører. Det samme gælder endnu. Foreningen har tillige en lønnet Sekretær og Kasserer. Ved Paragraferne 5 og 6 bestemtes det, at Enhver kunde blive Medlem, naar han ved et Bestyrelsesmøde havde to Tredjedele af de tilstedeværende Bestyreres og Repræsentanters Stemmer derfor. Denne Bestemmelse gælder ligeledes endnu med den Modifikation, at Sanginspektørerne og Balinspektørerne ogsaa deltager i Ballotationen. Fra 1. Januar 1887 har ogsaa selvstændige Damer kunnet blive Medlemmer mod halvt Indskud og halvt Kontingent. — Der skulde ifølge Paragraf 8, ligesom nu, betales et Indskud af 2 Rdl. (4 Kr.). Kontingentet fastsattes ved Paragraf 9 til 3 Rdl. aarlig. Det blev fra 1. Januar 1876 forhøjet til 7 Kr., i 1885 til 8 Kr. og nu i Foraaret 1900 til 10 Kr.

Pladsen tillader iøvrigt ikke her at gengive Lovenes hele Indhold. Det skal kun endnu bemærkes, at det foruden de ovennævnte er mindre væsentlige Forandringer, Loven i Tidens Løb er undergaaet.

Foreningen har allerede den Gang søgt ved given Lejlighed at skaffe Haandværkere *Rejsestipendier* til Udlandet. Man fik saaledes i 1862 tilstaaet en Plads i en Fællesrejse til Industriudstillingen i London. Ved et Bestyrelsesmøde den 28. Maj 1862 vælger man blandt 6 Ansøgere om Pladsen Smedemester J. S. Gottlieb.

Foreningens Pengemidler lader til at være bleven stærkt beslaglagte i 1863; thi den 18. April nedsætter Bestyrelsen et Udvalg til at løse Problemet: mindre Udgifter og større Indtægter. I Mødet den 9. Maj fremhæves det, at den strængeste Økonomi er nødvendig for Foreningen, og at Udvalgene ikke maa overskride deres Budgetter, og den 18. Decbr. vedtager man ikke at udtrække Aktier for dette Aar,

da Medlemstallet som Følge af de daarlige Tider og Udsigten til Krig er sunket betydeligt.

Krigsaaret 1864 lammer selvfølgelig i ikke ringe Grad Foreningens Virksomhed. Sangøvelserne indstilles i Januar, og i Februar og Marts kan man ikke holde Bestyrelsesmøder, da Lokalet er taget til Lasareth. Kontingentet opkræves heller ikke, og det varer til 1. Decbr., inden den regelmæssige Virksomhed helt optages igen.

Under Arbejdet for de nye Opgaver svigter Interessen for Sangen ikke Foreningen, hvilket bl. a. ses deraf, at man i Septbr. 1865 efter Anmodning af Sangdirigenten, Lærer Nielsen, erklærer sig villig til at afholde Udgifterne ved et nyt Sangkursus for Damer og Herrer.

I 1866 kommer Foreningen ind paa at lade afholde *Diskussionsmøder*. Der er fremsat en Anmodning herom i Forslagsprotokollen, og Bestyrelsen erklærer sig den 13. Januar villig til at imødekomme dette Ønske. Af tilstedeværende Bestyrelsesmedlemmer foreslaas der strax følgende Emner: 1) Hvorvidt tilfredsstiller Foreningens Tegneskole de Fordringer, der billigvis kan gøres af Haandværkerne? 2) Burde Tvangssygekasser for Svende ikke oprettes i Købstæderne? 3) Hvorvidt vil det være gavnligt for Haandværkerne, at der foranstaltes Industriudstillinger med længere eller kortere Mellemrum? 4) Kan ikke dertil jævnsides knyttes Forevisninger? 5) Hvilken er den heldigste Maade at antage Haandværkslærlinge paa?

Den 20. Januar holdt man det første Diskussionsmøde, paa hvilket man drøftede Spørgsmaalet om Tvangssygekasserne for Svende. Lærer M. Jensen og Kammerherre v. Jessen udtalte sig imod Tvangen, og paa Forslag af sidstnævnte vedtoges det at anmode om, at lade Bestyrelsen for den almindelige

Sygekasse træde sammen med Bestyrelserne for de særlige Arbejder-Sygekasser for at opnaa en Sammensmeltning.

Et Lovforslag om Bygningsafgiften, der i 1866—67 var til Behandling paa Rigsdagen, giver Bestyrelsen Anledning til den 2. Februar 1867 at nedsætte en Komité, som skal virke for Støtte til det Parti, der vil gennemføre Forslaget. Initiativet til denne Foranstaltning er udgaaet fra Randers Haandværkerforening. — I 1868 bliver der atter Tale om at *paa-virke Lovgivningsmagten*. Der er fra Haandværkerforeningen i Ringkøbing fremsendt en Adresse, hvori der i Anledning af Forslaget til den nye Kommunallov for Købstæderne, som er fremme paa Rigsdagen, udtales Ønsket om, at Byraadene selv maa faa Lov til at vælge deres Formand, saa at Borgmesteren ikke bliver fast Formand. Der indbydes herefter af Haandværker- og Sangforeningen til et Møde paa Raadhuset den 15. Februar for at drøfte Spørgsmaalet. Efter at Kammerherre Chr. v. Jessen i et indgaaende Foredrag havde gjort Rede for Spørgsmaalet og betegnet den af Lovforslaget trufne Ordning som en Overgang, vedtoges det at erklære, at man ikke kunde tiltræde Adressen.

I Begyndelsen af 1870 indtræder der et *Formandskifte*, som vi ogsaa maa dvæle ved. Paa Generalforsamlingen den 30. April frabad Garver Joh. P. Møller sig nemlig Genvalg som Bestyrelsesmedlem, efter at have fungeret som Formand siden 1. April 1851, med Undtagelse af Aaret 1853—54, da Farver R. Therkelsen var Formand, altsaa i 18 Aar eller længere end nogen hidtilværende Formand. Han havde i denne Tid set Foreningen voxe op fra næppe et halvt Hundrede Medlemmer til 500 og blive en af Byens Borgere agtet og anerkendt Institution. Generalforsamlingen udnævnte strax under enstem-

mig og begejstret Tilslutning den afgaaede Formand til Æresmedlem af Foreningen. Den 11. Februar 1871 vedtog Bestyrelsen at overrække Møller hans Fotografi i stort Format samt et Diplom. Møller valgtes atter til Bestyrelsesmedlem den 29. April 1871, men han nægtede at modtage Valget, hvorfor Bogtrykker Arnold Jørgensen, som paa Generalforsamlingen havde haft flest Stemmer næstefter de valgte Medlemmer, fra 20. Maj 1871 i hans Sted indtraadte i Bestyrelsen. Efter Joh. P. Møllers Afgang blev Fabrikant Joh. Møller (af Firmaet Møller & Jochumsen) Formand. Han fungerede kun et Aarstid og efterfulgtes saa af Uhrmager W. Gundersen, der ligeledes kun fungerede et Aarstid. Den 8. Maj 1872 valgtes Arn. Jørgensen til Formand, og han virkede som saadan i en længere Aarrække.

Garver Joh. P. Møller, som den 12. Juli 1877 afgik ved Døden i en Alder af 64 Aar, var en af Horsens Bys mest ansete Borgere. En Mængde offentlige Hverv havde været ham overdraget; det kan bl. a. nævnes, at han i 1848 fik Sæde i Borgerrepræsentationen og en Tid lang var dennes Formand. I denne Egenskab blev han den 11. Febr. 1860 udnævnt til Ridder af Dannebrog. Først i 1876 udtraadte Møller af Byens kommunale Styrelse, idet han da frabad sig Genvalg til Byraadet. Først og fremmest fortjener Møller især at mindes af sin egen Stand, Haandværkerne.

Foreningen fulgte Joh. P. Møller til Graven med Fane og Musik og sendte en stor Krans til hans Kiste, og Sangerne afsang et Farvel ved Graven.

I Aaret 1870 afholdt Foreningen atter en Industriudstilling, som var arrangeret i Lokalerne og Haven. Denne Udstilling, der aabnedes Torsdagen den 7. Juli og vedvarede til Søndagen den 10. medindbefattet, talte over 100 Udstillere og var forbunden med

Diskussionsmøder paa Raadhuset. Festtalen paa Aabningsdagen holdtes af Borgmester, Kammerherre Chr. v. Jessen. Ved Møderne paa Raadhuset indlededes der Diskussioner af:

Højskoleforstander Nørregaard, Testrup, om »Hvad man i Horsens kunde og kan gøre til en bedre aandelig Udvikling hos Industridrivende i den unge Alder fra 18 Aar og derover«;

Lærer Rom, Føvling, om »Haandgerningsskolars Betydning for den mandlige Ungdom i Købstæderne og for Industrien«;

Redaktør Steenberg, København: »Hvad kan der gøres for at give Industrimøderne en for Industrien og for Købstæderne i det Hele større Betydning?«;

Købmand Heerfordt, Randers: »Under hvilken Form vil Foreninger kunne virke til størst materiel Nytte for Haandværkere og Arbejdere?«.

Udstillingen var i de 3 Dage besøgt af omtrent 4400 Personer. Dens ledende Mand var Ingeniør J. Clausen.

Efter 14 Aars Forløb samledes de jydske Sangere atter i Horsens til et Sangermøde eller Sangerfest, som afholdtes Søndagen den 6. August 1871. Der deltog ialt 300 Sangere fra Byerne Frederikshavn, Skive, Viborg, Randers, Silkeborg, Horsens, Vejle, Fredericia, Kolding, Aarhus og Aalborg. Ligesom ved Sangerfesten i 1857 stillede Foreningen ogsaa her gæstfrit sine Lokaler og Have til Disposition for Sangerne. I Lokalet foregik den egentlige Modtagelse af de Fremmede, hvem Foreningens syngende Afdeling hilste med en Velkomstsang.

Den 29. August 1877 stiftedes »Horsens Haandværkerbank«, hvis Formaal er »at tilvejebringe Penge midler til ved Udlaan at kunne støtte den ordentlige og stræbsomme Haandværker til hans Bedrifts Fremme«. Banken er vel et selvstændigt Aktieselskab, men dens

Tilbliven staar dog i nogen Forbindelse med Haandværker- og Sangforeningen. Den 5. Marts 1870 holdtes der nemlig i Foreningens Lokale et Diskussionsmøde, hvor man vedtog at virke for Oprettelsen af et Industrimagasin og nedsatte et Udvalg, som skulde opfordre Bestyrelsen til at tage Sagen i sin Haand samt i Forening med den udarbejde de fornødne Forslag. Bestyrelsen valgte derefter sin Formand, Fabrikant Johan Møller, samt Ingeniør J. Clausen, Fabrikant Johan Møller og Uhrmager N. P. Madsen til Medlemmer af Udvalget. Dette indstillede saa senere paa et Møde i Foreningen den 16. Maj 1871 at der først søgtes oprettet en Haandværkerbank paa Aktier, og at der siden til denne skulde knyttes et Industrimagasin. Medens Banken blev til Virkelighed opgav man derimod Industrimagasinet, da et saadant var mislykket andetsteds.

Til Medlem af Lokalkomitéen for den nordiske Industriudstilling, der i 1872 skulde holdes i København, valgte Bestyrelsen den 4. Oktober 1871 sin daværende Formand, Uhrmager W. Gundersen.

Under Indflydelsen af de Forandringer, Næringsfrihedens Indførelse havde medført og ved Eftervirkningerne af den ulykkelige Krig i 1864 var Købstædernes Kaar sidst i Tredserne bleven temmelig ugunstige. Der begyndte da ogsaa at løfte sig Stemmer for at indføre flere Forandringer i Lovgivningen om Erhvervs- og Beskatningsforhold osv, som kunde tænkes at ville raade Bod derpaa. Haandværker- og Sangforeningen fik Lejlighed til at beskæftige sig med Sagen ved fra Borgmesteren at modtage en Skrivelse med forskellige af Købstadkommissionen stillede Spørgsmaal. Skrivelsen kom til Forhandling i et Bestyrelses- og Repræsentantmøde den 10. Decbr. 1870, hvor man vedtog følgende:

at Udlændinges Ret til selvstændigt Erhverv her i Landet burde stilles lige med Betingelserne, som fordres af Danske i Udlandet;

at der burde indføres tvungne Svendep prøver, dog saaledes, at der ikke behøvedes Prøve, hvis Vedkommende senere gik over i en anden Livsstilling (herfor stemte 9 Ja og 4 Nej);

at Skipperne burde svare Afgift af deres Handel;

at Krammarkederne burde indskrænkes til at være indenbys;

at al Prøvehandel og Omløben med Varer burde forbydes undtagen for Saadannes Vedkommende, som løste Næringsbevis med Ret til Prøvehandel for Købmænd og Haandværkere;

at Værtshusholdernes Antal burde begrænses, bl. a. ved at sætte en Alder af 40 Aar som Betingelse for at faa Borgerskab;

at Købmandshandel og Værtshushold ikke skulde kunne forenes.

Til et Spørgsmaal om strengere Bestemmelser for »Løben« af Lære tog man foreløbig intet Standpunkt.

Bevægelsen dengang affødte Loven af 23. Maj 1873 om nogle Forandringer i Næringsloven. Den nye Lov har dog langtfra kunnet tilfredsstille de Næringsdrivende.

Toldlovgivningen, som man senere skulde faa Lejlighed til hyppige Drøftelser af, lagde for første Gang i 1871 Beslag paa Foreningens Opmærksomhed. Der var om Efteraaret paa Rigsdagen fremlagt et Toldlovforslag, som havde fremkaldt Ængstelse og Uro hos Haandværkerne og de Industridrivende, der jo kun i 8 Aar havde arbejdet under Toldloven af 1863 og derfor mente, at Industrien ikke allerede igen burde foruroliges ved Forandringer i Toldforholdene. Fra København var derfor udgaaet en Adresse, hvori man anmodede Rigsdagen om at udsætte Sagens Be-

handling i Enkelthederne, indtil en særlig Kommission af Sagkyndige havde udtalt sig nærmere om den.

Fredagen den 24de November blev Spørgsmaalet drøftet paa et af Foreningen sammenkaldt Møde. Her talte Fabrikant Goldschmidt, Stationsforvalter Larsen og Garver J. P. Møller for at slutte sig til Adressen fra København, medens Købmand H. C. Hansen og Bødker B. D. Nielsen var imod det. Adressen fik strax en Del Underskrifter og den blev senere om-
baaret til Underskrift af Byens forskellige Industri-
drivende, Haandværkere og Handlende.

I Løbet af de nærmeste Aar er Toldsagen atter et Par Gange paa Tale. Den 9. December 1872 overdrager Bestyrelsen til Formanden at tiltræde et Andragende om Toldsagen fra Foreningen af 1872 til den indenlandske Industris Fremme, og den 9. Januar 1874 svares der paa en Henvendelse fra samme Forening, at man nok kunde tiltræde Tanken om en Kommissions Nedsættelse i Toldsagen, naar Kommissionen blev sammensat af Industridrivende fra de forskellige Byer.

Fra Foreningens Side har der altid været vaaget over, at der holdtes god Orden i dens Lokaler, og Forhandlingsprotokollen beretter om adskillige Advarsler, der i Tidens Løb er tilstillet Medlemmer, hvis Opførsel har givet Grund til Klage. I Samklang med disse Bestræbelser staar en Beslutning, som Generalforsamlingen den 28. Oktober 1871 paa Forslag af Repræsentanternes Formand, Børstenbinder N. Horsfeldt, vedtog om, at Restaurationen i Foreningen skulde lukkes Kl. 12, og at ethvert Medlem, der ikke paa Værtens Opfordring forlod Mødet til denne Tid, skulde bøde fra 1 til 5 Rdl.

Den store Nationalulykke, Stormfloden den 14. November 1872, bragte Foreningen til at iværksætte en Indsamling til de Vandlidte, i hvilket Øjemed 3

Bestyrelsesmedlemmer 9 Aftener var tilstede i Lokalet for at modtage de indkommende Bidrag. Der indsamledes ialt 290 Rdl.

Skønt det ikke lykkedes at løse *Lotterispørgsmaalet* ved de Møder, der afholdtes i Randers, er Sagen dog ikke dermed bragt ud af Verden, men Opmærksomheden er stadig henvendt paa den, og Bestræbelserne krones tilsidst med Held.

Den første Gang Lotterisagen atter kommer for, er i Bestyrelsesmødet den 14. Oktober 1871, da man havde modtaget en Skrivelse fra Vejle Amts Industrilotteris Bestyrelse om at deltage i dets da allerede bestaaende Lotteris Udvidelse sammen med Skanderborg og Aarhus Haandværkerforeninger. Bestyrelsen gik ind derpaa, hvis der kunde opnaas frit Spillerum, i det mindste for Jyllands Vedkommende. Det blev dog heller ikke dengang til noget.

I Begyndelsen af 1873 optages Sagen atter. Ved Mødet den 8. Februar 1873 foreligger der nemlig en Indbydelse fra de nord- og mellemjydske Haandværkerforeningers Industri- og Varelotteri til at slutte sig til det. Der var Stemning herfor. — Efter Indbydelse af Aarhus Haandværkerforening samledes d. 4. Marts i Skanderborg Delegerede fra Foreningerne i Aarhus, Horsens, Silkeborg og Skanderborg for at drøfte Lotterisagen. Et Forslag fra Randers om at slutte sig til det nørrejydske Lotteri blev imidlertid forkastet, idet man gik ud fra, at det var bedre, om forskellige bestaaende jydske Lotterier kunde blive sammensmeltede. Disse Lotterier var det nord- og mellemjydske Lotteri, det vestjydske Industrilotteri, Vejle Amts Lotteri samt Horsens og Omegns Industrilotteri (paa hvilket Arbejderforeningen havde faaet en endnu ikke benyttet Koncession). I saa Fald vilde man slutte sig til dem for at danne et almindeligt jydsk Varelotteri.

Den 15. April vedtoges saa paa et Møde i Randers Sammensmeltningen af de jydske Lotterier, undtagen Thisted Amts, under Navnet »Jyllands Varelotteri«. Det var særlig Adjunkt Bischoff, Randers, som gjorde sig fortjent af Sagens Ordning. Der blev vedtaget en Plan for Lotteriet, som dog først skulde godkendes af Foreningerne, inden man søgte om Koncession. Horsensforeningen havde sendt to Delegerede til Mødet. Den 19. s. Md. sanktioneredes Planen her i Horsens, og den 11. Juli valgte man Foreningens Formand, Bogtrykker Arn. Jørgensen, til Medlem af Lotteriets Bestyrelse.

Der blev senere Tale om at udvide Lotteriet til 30,000 Lodsedler med 15,000 Gevinster, hvilket Foreningen den 4. Juli 1874 tiltraadte, medens man modsatte sig Trækningernes Forøgelse til 1 om Maaneden. Denne Foranstaltning blev dog alligevel gennemført.

»Jyllands Varelotteri« virkede i en Del Aar under Ledelse af Adjunkt Bischoff meget energisk og foruden at administrere selve Lotterispillet udrettede det paa et andet Omraade noget betydeligt, ved at foranledige den store Industriudstilling, som den 13. Juli 1876 aabnedes i Aarhus i Overværelse af Hs. Maj. Kongen. Det kan her i denne Forbindelse nævnes, at Foreningen den 1. August i et Antal af 238 Personer foretog en Tur til Udstillingen i Stedet for sin sædvanlige Sommerudflugt. Konkurrencen med de mange Varelotterier, der efterhaanden var opstaaet, særlig de københavnske, blev imidlertid tilsidst for vanskelig, og omtrent 1884 ophører Lotteriet, efter at det havde givet Foreningen et Overskud med paaløbne Renter til 1885 af 841 Kr. 92 Øre, der uddeltes i veldædigt Øjemed.

Imidlertid traadte den 1. Oktober 1887 »Alm. dansk Vare- og Industrielotteri« i Virksomhed efter at samtlige mindre Varelotterier vare ophørte, og Foreningen

bliver Interessent i dette Lotteri ved at indbetale til Garantifonden 350 Kr., hvilken Sum efter et Par Aars Forløb bliver refunderet, og desuden faar Foreningen Andel i Overskuddet. Dette er i Begyndelsen for hvert Halvaar (Serie) c. 500 Kr., men bliver efterhaanden større, indtil det i Aar for 25. Serie bliver 1730 Kr. Skønt der af det aarlige Overskud er anvendt betydelige Beløb som Bidrag til teknisk Skole (i de senere Aar 500 Kr. aarlig), Rejseunderstøttelser til Udstillingen i København 1888 og Verdensudstillingen i Paris 1889 og 1900, til Alderdomsforsørgelse, Anskaffelse af tekniske Værker, til Fremme af Haandværk og Industri m. m. — saa har Bestyrelsen alligevel formaaet at opspare en Kapital, der den 31. Marts d. A. var 17,620 Kr. 76 Øre. Ved Hjælp af Overskuddet fra Lotteriet har Bestyrelsen saaledes været i Stand til at yde Bidrag til Formaål, der stod i Forbindelse med Haandværk og Industri, og desuden har Bestyrelsen ved at rekvirere Ombytningsgevinster hos stedlige Leverandører bidraget til at støtte Haandværket og Industrien samt Handelsstanden her i Byen, idet der aarlig er leveret Varer for c. 20,000 Kr., hvoraf Haandværkere for c. en Tredjedel og Handlende c. to Tredjedele af hele Summen.

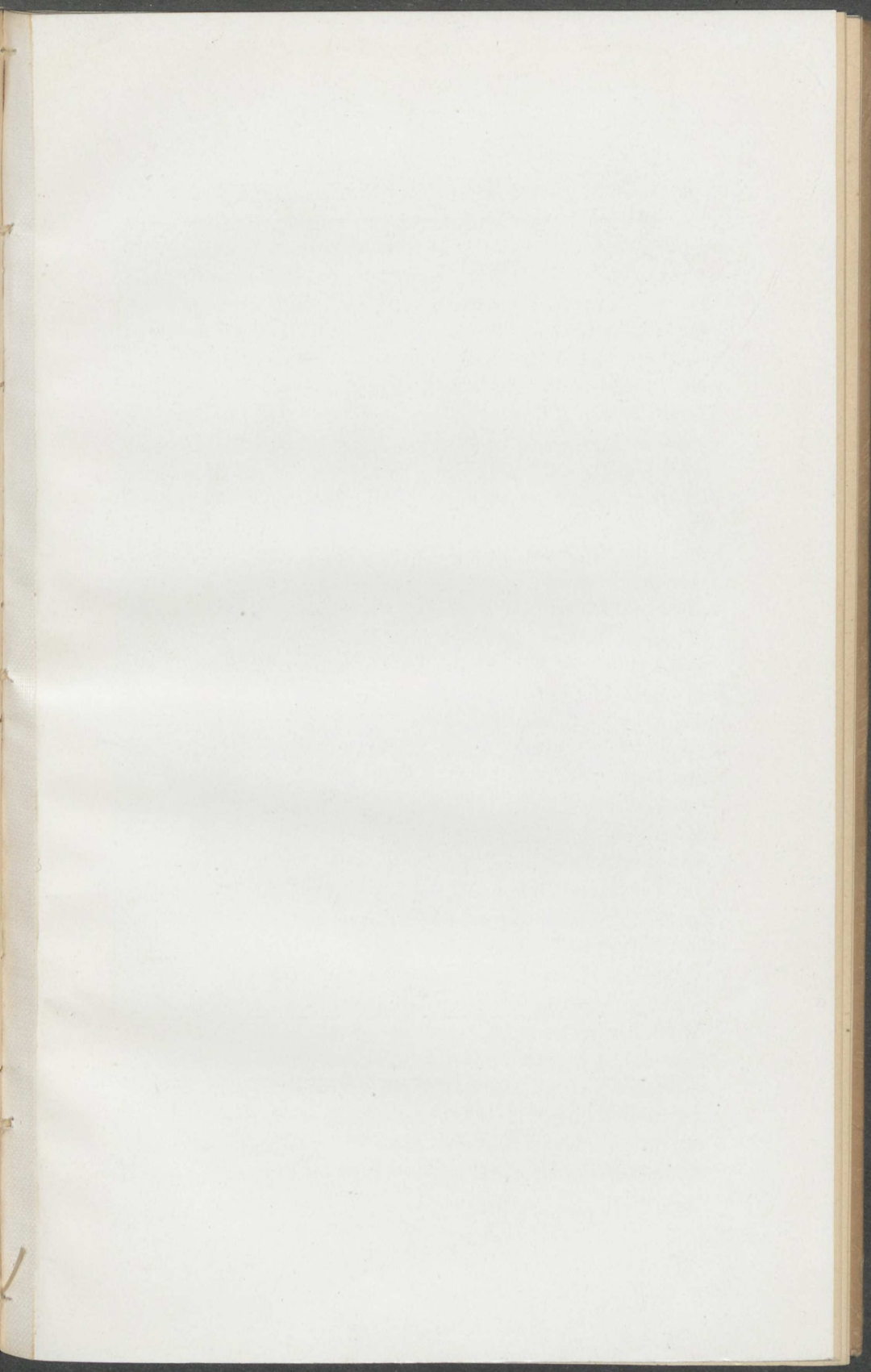
Som Formand for Lotteriudvalget har Foreningens nuværende Formand haft et særdeles besværligt og omfattende Arbejde med Distributionen af Lotteriet. Som Medlem af Bestyrelsen for Lotteriets Afdeling for Jylland har det været Formanden en stor Glæde at kunne bidrage til, at Fordelingen af Overskuddet kunde vedblive at foregaa efter Indbyggerantallet og ikke efter Antallet af solgte Lodsedler, da det stærkt stigende Indbyggerantal i Horsens derved giver Foreningen Ret til en større Andel end efter Salget af Lodsedler. Imidlertid har Ministeriet kun givet Koncession paa »Alm. dansk Vare- og Indu-

strilotteri« for 15 Aar, og om et Par Aar vil der saa naturligtvis ske en Forandring i Fordelingen af Overskuddet, eller Lotteriet bliver maaske helt ophævet. Der vil imidlertid fra Bestyrelsen og særlig af Formanden som Medlem af Bestyrelsen for »Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk« blive virket for, at Lotteriet fremdeles maa blive ved at bestaa, og at Haandværkerforeningerne vedblivende kan faa Andel i Overskuddet.

Da Omtalen af Varelotteriet er ført frem lige til Nutiden, maa vi atter gaa en Del Aar tilbage i Skildringen af Foreningens Liv.

Den 25. Marts 1873 vedtager Bestyrelsen aarlig at foranstalte *frivillige Svendepøver* bedømt af et Udvalg, der nedsættes; at udstille Prøverne i Lokalet og at belønne dem med Medaljer og Diplomer efter deres forskellige Godhed. Endvidere tiltræder man et Forslag fra Industri- og Haandværkerforeningen i Nykøbing p. F. om Gensidighed paa dette Omraade. Spørgsmaalet om Svendepøver — hvormed man, som foran omtalt, allerede beskæftigede sig i 1870 — staar jo i meget nær Sammenhæng med *Lærlinge-forholdet* i Almindelighed og, det kan derfor i denne Forbindelse anføres, at Bestyrelsen den 4. Februar 1875 paa Forslag af Arbejderforeningen nedsætter et Udvalg til at forhandle med Arbejderforeningens Delegerede angaaende et fra København tilsendt Forslag vedrørende Lærlinges Uddannelse i Haandværk og Industri. Derimod afslaar man den 27. s. Md. en Indbydelse fra København om at lade sig repræsentere ved et Møde der den 5. Marts, hvor Forholdet mellem Mestre og Lærlinge skal drøftes, da man jo allerede her i Byen arbejder i samme Retning. — I Maj 1877 repræsenterede Formanden Foreningen ved et Møde i Odense om Lærlingesagen.

Bibliothekets Benyttelse lader til at have været

Arnold Jørgensen, Bogtrykker.

i stærk Fremgang midt i Halvfjerserne; den 9. Oktober 1879 vedtages det nemlig at ansætte en lønnet Bibliothekar, som faar 50 Kr. aarlig. Lærer M. Jensen blev den første i Stillingen.

De *kommunale Valg* begynder paa samme Tid at interessere Foreningen. Den 11. December 1875 vedtager Bestyrelsen at anmode om, at Tiden for Byraadsvalget først i Januar 1876 maa blive sat til om Eftermiddagen, og at sammenkalde Vælgerne til et Prøvevalg. De ved dette foreslaaede Kandidater, som forøvrigt tildels ogsaa var opstillet paa andre Foreningers Lister, valgtes paa en enkelt nær. I Sommeren 1876 holder man Prøvevalg i Anledning af Valget til Ligningskommissionen. Efter at den politiske Strid i Firserne var bleven stærkt tilspidset ophørte Foreningen i nogle Aar at tage Del i Ledelsen af de kommunale Valg og overlod dette til de politiske Foreninger. Da der atter syntes at være kommet mere Ro ind i Vælgernes Sind, opstillede Foreningen sammen med Handelsforeningen en Liste til den almindelige Vælgerklasses Byraadsvalg i Januar 1894. Listen gennemførtes paa et Par af de 10 Kandidater nær. I August samme Aar var Foreningen ligeledes med til at opstille en Liste til Valget af Ligningskommissærer m. m. Der blev imidlertid kun valgt omtrent det halve Antal af Foreningens Kandidater, da der fra den politiske Opposition fremkom en Modliste. Til de Højstbeskattedes Byraadsvalg i Januar 1897 foreslog man sammen med Handelsforeningen en Liste, der gik igennem. I Sommeren samme Aar opstillede Foreningen sammen med Handelsforeningen og Klubben »Foreningen« en Liste til den almindelige Vælgerklasses Valg til Ligningskommissionen m. v. Den faldt imidlertid for en af den politiske Opposition fremsat Liste, og siden da har Foreningen ophørt med at tage Del i den kommunale

Valgledelse, der nu atter helt er overgaaet til de politiske Organisationer.

Allerede i Halvfjerserne havde Foreningen sin Opmærksomhed henvendt paa Spørgsmaalet om *Lokalbæner*, og den 11. Februar 1876 nedsætter Bestyrelsen et Udvalg paa tre Medlemmer til sammen med et Udvalg fra Handelsforeningen at drøfte et Projekt om Jernbane fra Hovedgaard til Odder. Samtidig vedtager man at henlede Opmærksomheden paa en Jernbane gennem Bjerre Herred, hvilken, som bekendt, blev bygget nogle Aar efter.

Haandværkernes Utilfredshed med den bestaaende Næringslov viser sig jævnlig paa forskellig Maade. Saaledes slutter Bestyrelsen sig den 7. December 1877 til et Andragende, som Assens Haandværker- og Industriforening indsender til Rigsdagen, og hvori man udtaler Ønsket om, at Ingen maa faa Lov til at nedsætte sig som Mester eller selvstændig Arbejder, før han har fyldt sit 25. Aar.

I Forsommeren 1878 opføres i Foreningens Have den nuværende *Musiktribune*, der tillige tjener som Scene ved Theaterforestillinger i det Fri. Arbejdet overtages af daværende Malermester Carl Johan Pødenphant for 1948 Kr., medens Malermester Lauritz Sørensen udfører Arbejdet ved Tæpper og Dekorationer for 300 Kr. — Det kan her samtidig anføres, at i Aaret 1879 fik Foreningen for første Gang et Sommertheater for hele Sæsonen, medens et Selskab, der havde spillet i 1877, kun blev der i Forsommeren. Theatret udlejedes for nævnte Sæson til Direktør Fred. Schmidt, som begyndte sin Forestillingsrække Mandagen den 2. Juni. Der blev givet offentlig Forestilling hver Søndag Aften i Salen og en Forestilling om Torsdagen i Haven, som kun var for Foreningens Medlemmer og mod en Entré af 35 Øre. Disse Be-

stemmelser har siden bestandig været gældende for Torsdags-Forestillingerne i Haven.

Under Samarbejdet mellem de forskellige Haandværkerforeninger i Lotterisagen opstod og modnedes efterhaanden Tanken om Sammenslutning i en hele Landet omfattende Organisation af saadanne Foreninger. I Begyndelsen mødte Planen vel nogen Modstand, men paa et Delegeretmøde om Lotterisagen, der i Sommeren 1878 holdtes i Aalborg, blev Spørgsmaalet atter bragt frem og vandt nu mere Sympathi. Den 3. November s. A. afholdtes der saa her i Horsens et af 93 Delegerede besøgt Møde, paa hvilket man vedtog Oprettelsen af den betydningsfulde Institution, som fik Navnet »*Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk*«. Foreningens Formand, Bogtrykker Arn. Jørgensen, var Medlem af det Udvalg, der havde forberedt Mødet, og til iøvrigt ved dette at repræsentere Foreningen valgte Bestyrelsen Sadelmagermester Harald Christensen og Farver A. Olsen. Den nye Fællesorganisation blev endelig konstitueret ved et Møde, som fra 16. til 19. Juli 1879 holdtes i København, og hvor Foreningen var repræsenteret ved sin Formand, Bogtrykker Arn. Jørgensen, og Farver Olsen; Førstnævnte indvalgtes i Bestyrelsen for Fællesrepræsentationens jydsk Afdeling. Foreningens nuværende Formand er ligeledes Medlem af Fællesrepræsentationens Bestyrelse.

Fællesrepræsentationen, som har til Formaal at fremme Haandværkets og Industriens Udvikling samt værne om Standens Tarv og Interesser i det Hele, kan se tilbage paa en betydelig ledende og organisatorisk Virksomhed i den forløbne Tid. Blandt de store Spørgsmaal, den har optaget og behandlet sammen med Haandværkerforeningerne, kan nævnes Lærlingespørgsmaalet, Næringslovgivningen og Told-sagen. Om Lærlingevæsenet blev der paa dens Ini-

tiativ i 1888 vedtaget en Lov; at denne ikke i alle Henseender blev tilfredsstillende, skyldes ikke Fællesrepræsentationen. Det var ligeledes Fællesrepræsentationen, der fik rejsende Haandværkssvende fritagne for at melde sig til Politiet, og som foranledigede Nedsættelsen af den store Næringslov-Kommission, hvis udførlige Betænkning fremkom i 1893. Det vil være bekendt, at et paa Betænkningen støttet Lovforslag gennem flere Samlinger var forelagt i Folkethinget uden at blive fremmet. I sidste Rigsdagsamling, da Loven var bleven forelagt Landstinget, opnaaedes der her Flertal for Bestemmelsen om de tvungne Fagprøver, paa hvilke Haandværkerne har lagt særlig Vægt. Endnu bestaar den i flere Henseender forældede Toldlov af 1863, men Haandværkets og Industriens Indgriben har dog sikkert hindret, at der er fremkommet en ny Toldlov, hvorved man gik deres Beskyttelse for nær.

Det Tiggeri, der i tidligere Tid dreves af *rejsende Haandværkssvende*, havde efterhaanden taget saaledes Overhaand, at det følte som en stor Ulæmpe rundt omkring, og i flere Byer havde man i 70'erne begyndt at oprette Understøttelseskasser for at raade Bod paa dette Onde. Det blev Foreningens Fortjeneste at tage Initiativet til Oprettelsen her i Horsens af en Understøttelsesforening for rejsende Haandværkere. Den 10. Januar 1879 nedsatte Bestyrelsen et Udvalg til at foranledige afholdt et Møde om Sagen, og den 23. s. M. holdtes Mødet paa Raadhuset. Der var her almindelig Stemning for at fremme Sagen og man overlod til Haandværkerforeningens Bestyrelse at sætte sig i Spidsen derfor. I de foreløbige Bestemmelser for Foreningen, der snart efter forelaa, fastsattes dennes Formaal saaledes: »at modvirke Tiggeriet af rejsende Haandværkssvende og anvise de ubemidlede og værdige iblandt disse et

godt Herberg, hvor de i 24 Timer kan erholde fri Kost og Logi«. Den 21. Februar vedtog man paa et Møde i Haandværkerforeningen at virke hen til en Sammenslutning af de forskellige Fag for derigen- nem at yde de rejsende Svende en Pengehjælp.

Understøttelsesforeningen voxede sig snart saa stor, at den talte ca. 700 bidragydende Medlemmer, da den afholdt sin første Generalforsamling den 14. Juni. Den havde da allerede understøttet 548 Svende. Ved Generalforsamlingen valgtes en Bestyrelse paa 17 Mand, hvoriblandt Haandværkerforeningens mange- aarige Bestyrelsesmedlem, Sadelmagermester Harald Christensen, der senere i nogle Aar var Understøt- telsesforeningens Formand og som saadan udfoldede en stor Energi, navnlig for at faa rejst det nye Svendehjem i Slotsgade, der indviedes 1890. Til Ind- tægt for det nye Svendehjem var der i Marts 1888 afholdt en 3-Dages Basar i Foreningens Lokaler. Foreningen, som nu kaldes »Haandværkssvendenes Rejsekasse«, er senere traadt i Samvirken med de øvrige Foreninger af denne Art her i Landet.

Paa et Møde i Foreningen den 24. Oktober 1880, vedtoges enstemmigt et Forslag af Bestyrelsen om at gøre Forsøg med *Forevisninger* af Industri- og Haandværksfrembringelser i Lighed med dem, der holdtes i Industriforeningen i København samt enkelte Steder i Provinserne, f. Ex. Odense. Den første Forevisning blev derefter afholdt Lørdagen den 11. og Søndagen den 12. December. Der var stærk Til- slutning, men »Horsens Avis« skriver i sin Omtale af Forevisningen, at Haandværkerne var mødt »næ- sten for talrigt, thi det Hele har derved langt mere faaet Karakteren af en Udstilling en miniature end af en Forevisning af enkelte udmærkede Arbejder eller af Ting, der paa en eller anden Maade kan siges at have Nyhedens Interesse«. Der blev ikke

senere afholdt Forevisninger, muligen fordi det saaledes havde vist sig vanskeligt at træffe den rette Grænse for dem. — Et Fastemarked, der afholdtes i Marts 1881 viste sig derimod at være en heldigere Form for Udstilling, især økonomisk set.

I Overensstemmelse med Traditionerne fra Foreningens Stiftelse og med, hvad Lovene har fastsat som et af Punkterne i Formaalet, har Sangen altid været holdt højt i Ære af Foreningen og indtaget en smuk Position i dens Virksomhed, hvorpaa der tidligere gentagne Gange er nævnt Exempler. I det Hele taget har Foreningen haft stor Betydning for Musiklivet i Horsens.

Der skal nu i Korthed gives en sammenhængende Fremstilling af *Sangens Historie* i omtrent den sidste Snæs Aar, idet Udgangspunktet tages fra den store jyske Sangfest, som afholdtes i Horsens den 17. og 18. Juli 1881. Til Komité for denne Fest havde Bestyrelsen sammen med Handels- og Kontoristforeningens Bestyrelse foreslaaet 23 Mand. Borgmester, Kammerherre Jessen blev Komitéens Formand og Bogtrykker Arn. Jørgensen dens Næstformand. I Festen deltog c. 370 fremmede Sangere og 50 fra Horsens. Tilslutningen fra Byens Beboere var enorm; en Spisning i Ridehuset talte saaledes c. 850 Deltagere.

Lærer P. Nielsen var, som alt tidligere omtalt, i 31 Aar Dirigent for Foreningens syngende Afdeling. Ligeson han indlagde sig stor Fortjeneste af Foreningens tekniske Skole, saaledes tilkommer der ogsaa hans Ledelse af den syngende Afdeling al Anerkendelse. Han mødte altid med et godt sammenbundet Kor, der forstod at gøre sig gældende saavel ved de hjemlige Koncerter som naar det optraadte i andre Byer. Nielsen gav tillige et vægtigt Bidrag ved Udførelsen af de klassiske Mestres Kvartetter

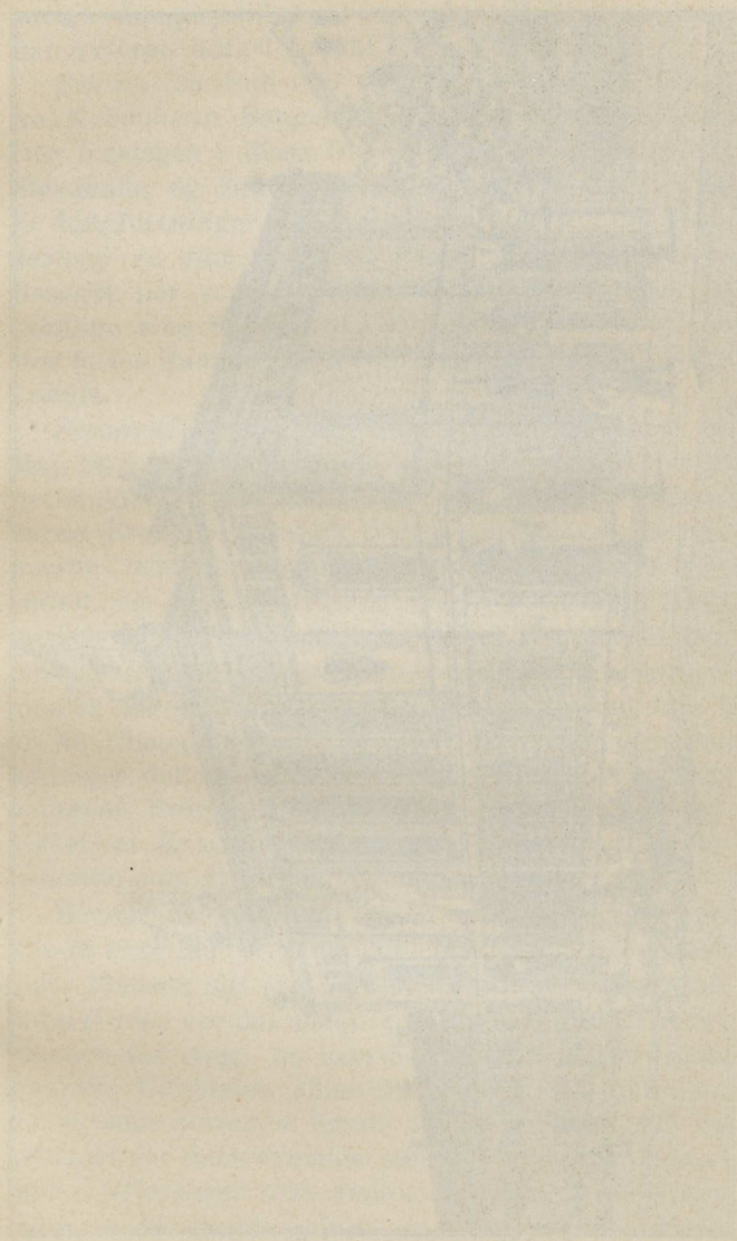
for Strygere og Klaver, hvorved han assisteredes af ypperlige Kræfter som Købmand Otto G. Jensen, afdøde Toldinspektør Klingemann og Musiklærer Faaborg, der afløste ham som Sangdirigent. I Bestyrelsesmødet 11. August 1882, da der forelaa en Begæring fra Nielsen om at fratræde til 1. Oktober, vedtog man at sende ham en Takskrivelse for hans lange og trofaste Virksomhed.

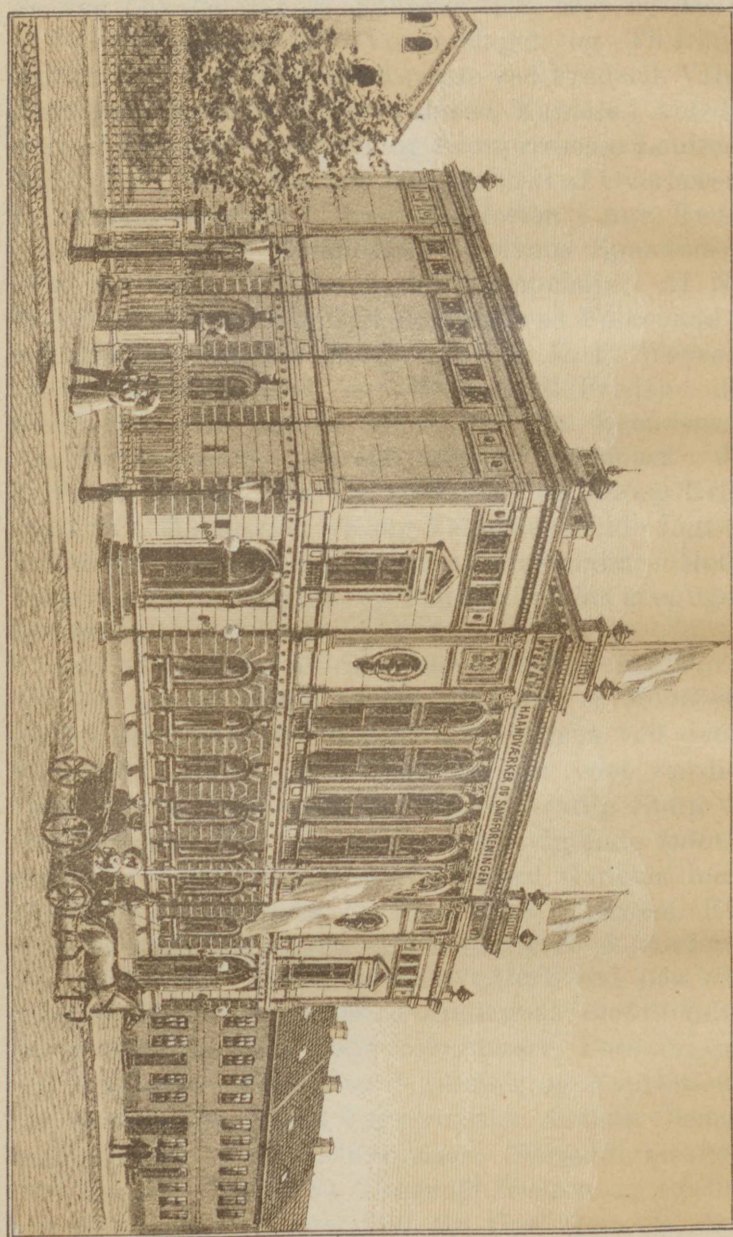
Musiklærer Faaborg ansattes i Mødet den 8. September s. A. som Sangdirigent efter Nielsens Fratrædelse. Da Faaborg efter et Par Aars Forløb blev svagelig, vikarierede Lærer J. P. Vedel Jensen i hans Sted fra 1. Oktober 1884, og fik efter Faaborgs Død fast Ansættelse i Stillingen den 8. Maj 1885. Hr. Vedel Jensen, der saaledes nu har fungeret i over 15 Aar som Leder af Sangerafdelingen, har hævdet dennes gode gamle Renommé og bragt flere Sejre hjem, f. Ex. fra Konkurrencesangen ved Sangfesten i Randers den 30. og 31. Juli 1893. Her tilkendtes den under det talrige Publikums kraftige Bifald Ærespræmien, en Sølvplade til Fanestangen. De Solonumre, hvori der konkurreredes, var Lange-Müllers Serenade »Kornmodsglansen« og O. Lindblads »Studenterserenad«. Fremdeles optraadte Koret ved Sangfesten i Odense 1895, hvor det hilstes med stærkt Bifald og ved Sangfesten i Skive og Nykøbing, Morsø, den 17. og 18. Juli 1898. Sangerne overrakte den 4. Juni 1890 deres Dirigent en stor Guldlyre som Anerkendelse af hans Virksomhed.

Repertoiret for Sangkoret findes i Partiturerne fra A til K af Kor- og Kwartetsange, foruden hvad der er opført ved de stadig tilbagevendende Sangfester omkring i Danmark, samt af større Kompositioner med eller uden Orkesterledsagelse. Af saadanne større Ting er opført: Mendelsohn Bartholdy: Kunstnerkantate, der benyttedes ved Indvielsen af

de nye Lokaler den 27. Februar 1885 med ny Text af P. Nyholm. P. Heise: »Volmerslaget« og »Til Danmark«. I. P. E. Hartmann: Kantate ved Frederik VII's Bisættelse, Kantate til Thorvaldsen, Kantate i Anledning af Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louises Formæling. Denne Kantate med ny Text af Overlærer P. Nyholm benyttes til Jubilæumsfesten i Aar. Endvidere af samme Komponist: »Vølvens Spaadom«, »Ved Løvfald« og »Danmarks Kæmpehøje«. Af N. W. Gade: »Viborg Domkirke«, »Nordens Folkeaaand« og »Holger Danskes Sange«. Af C. E. F. Weyse: »Reformationskantate« og »Kantate til Freden«. J. Bartholdy: »De danske Husarer«. Joh. Svendsen: »Guldbryllupssang«. Joseph Glæser: »Danmark«. J. P. Vedel Jensen: »Davids 23. Salme« og »Kong Kristian IX«. Malmqvist: »Kong Valdemars vilde Jagt«. E. Grieg: »Landskjending«. Emil Hartmann: »Mod Lyset«. Allin: »Absalon« og Felicien Davids mægtige Symfoniode »Ørkenen«.

Ved Opførelsen af disse store Værker har Foreningen fundet Støtte af Hr. Organist N. Mønsted og det Deichmannske Orchester, der ogsaa ved dets Koncerter i Haven og i Festsalen har ydet værdifulde Bidrag. Dirigenten har fundet kraftig Støtte i Sanginspektørerne, der med aldrig svigtende Interesse, ofte i en længere Aarrække ad Gangen, har varetaget Foreningens og Sangernes Interesse. Et stort Arbejde har d'Hrr. Farveribestyrer A. Andersen og Former Edv. Danielson udført ved paa en praktisk Maade at ordne Foreningens omfattende Nodebibliothek. Som gode Solosangere, Foreningen har haft eller endnu har i Duetter og Kvartetter, kan nævnes nu afdøde Farvermester Anthon Olsen, Læderhandler Mich. Christensen, Skræddermester Carl Hansen, Værkfører Thorvald Nielsen og Snedkermester Hans Jensen. Ved Hr. Carl Hansens 25-

aarige Sangerjubilæum overrakte Kollegerne ham Sangerlyren udført i Guld.

Fra 26.—28. Juni 1897 var Sangforeningen »Ydun« fra København Sangernes og Foreningens Gæster. Der foretoges i disse Dage Udflugter til Boller og Stensballe, og Søndagen den 27. om Aftenen gav de to Sangforeninger med Assistance af Frk. Julie Gundestrup en stor Koncert i Festsalen. Til Minde om Besøget her sendte »Ydun« senere Fotografier af samtlige sine Sangere og Dirigenten indfattet i en stor fælles Ramme. Billedet er ophængt i Foreningens Lokale.

Krammarkedernes Ophør, som i Følge Loven af 23. Maj 1873 skulde indtræde med Udgangen af 1882, fremkaldte i dette Aar en Del Bevægelse i Købstæderne. Fra Viborg udgik der en Adresse om, at man maatte beholde Krammarkederne mindst 10 Aar endnu, og den fandt Tilslutning i forskellige Byer, medens andre ikke vilde gaa med dertil. Foreningen indbød til et offentligt Diskussionsmøde om Spørgsmaalet, som afholdtes den 24. Marts. Medens kun 9 af de Tilstedeværende stemte for Viborgadressen, vedtoges det med stor Majoritet at overlade til Foreningens Bestyrelse gennem Byraadet at søge udvirket, at Krammarkederne her i Horsens blev beholdte som Heste- og Hjemmemarkeder.

Medens Foreningens i 1853 opførte Bygning vel kunde være tilstrækkelig stor efter Datidens Forhold, viste Pladsen sig med det stærkt tiltagne Medlemsantal (i 1883 var det naaet op til 7—800) efterhaanden at være for ringe, og man begyndte derfor at tænke paa en Udvidelse eller Ombygning. Foreningens daværende Formand havde fattet Planen dertil og arbejdet for dens Fremme allerede nogle Aar førend man i Efteraaret 1883 vedtog dens Realisation saaledes, at der skulde opføres *en ny Bygning*. Det første

Skridt gjordes i Bestyrelsesmødet den 9. Marts 1883, da der nedsattes et Udvalg til at skaffe Tegning af Arbejdsaktier til Opførelse af den ny Bygning. Aktietegningen vandt stærk Tilslutning, saa at Formanden allerede paa Generalforsamlingen den 7. Maj kunde meddele, at der var tegnet 31—32,000 Kr. i Arbejdsaktier samt ca. 10,000 Kr. i kontante Aktier.

For at faa Plads til Bygningen og navnlig for, at den tekniske Skole kunde komme til at ligge frit med vestre Gavl mod Indkørslen til Haven nord for den nye Bygning, købte man Tømrermester Hansens Ejendom, der laa Syd for Foreningens. Prisen blev med Omkostninger 16,337 Kr. 63 Øre. Efter at dette var sket, nedsatte man saa den 15. Juni et Byggeudvalg, der kom til at bestaa af Murermester Qvist, Formanden, Tømrermester P. Mørch, Købmand Rickenberg og Kobbersmed A. Nielsen.

Der var først Tale om kun at nedrive nogle Fag af den gamle Bygning og i Stedet for tilbygge en Fløj, men paa Generalforsamlingen den 5. November tiltraadte de tilstedeværende ca. 200 Medlemmer med alle Stemmer mod 4 et Forslag om at nedrive saavel hele den gamle Bygning som den af Hansen købte, og at opføre en hel ny Bygning, hvortil Ingeniør *J. Clausen* (død 1886) havde leveret Tegning og Overlag, lydende paa ca. 80,000 Kr. Murermester Ovesen overtog Opførelsen af Bygningen. Nedrivningen af den gamle Bygning begyndte den 3. Marts 1884 og den 29. April lagdes Grundstenen til den nye. Der indmuredes herved i Bygningens nordvestlige Hjørne et Kobberhylster, som indeholdt et Dokument angaaende Sagen, underskrevet af samtlige Bestyrelsesmedlemmer og øvrige Embedsmænd, forskellige gangbare Mønter samt et Exemplar af »Horsens Avis« og »Horsens Folkeblad«. Kransen hejstes den 24. Juli

og man haabede at skulle være færdig til henimod Jul, hvilket dog ikke lykkedes.

I Begyndelsen af 1885 stod den nye Bygning færdig og dens højtidelige Indvielse foregik Fredagen den 27. Februar om Formiddagen Kl. 11. Formanden, Bogtrykker Arn. Jørgensen, talte for Foreningens nye Hjem og Byens daværende Sognepræst, Provst Skou, om Tonerne. Mellem 6-700 Mennesker overværede Indvielsen. Om Eftermiddagen afholdtes der et Festmaaltid og senere et Bal.

Bygningen, som dengang blev rejst, og som siden i det Ydre kun er undergaaet en mindre væsentlig Forandring ved Tilbygningen af en Veranda til Havefløjen, har en 51 Alen lang Façade til Allégade. Hovedbygningen gør et paa engang smukt og imponerende Indtryk ved sin rige Ornamentik og sine store Former. En enetages Fløj udgaar i Haven fra Bygningens sydlige Del. Festsalen ovenpaa, som er rigt dekoreret, er 32 Alen lang og 22½ Alen bred og har i Midten en Højde til Loftet af 14 Alen. Den er forsynet med Theater og Balkon. Ved Koncerter og lignende Lejligheder har Salen kunnet rumme 7-800 Mennesker. Hovedbygningen, hvis Indre med Hensyn til Rummenes Benyttelse er blevet en Del forandret siden 1885, indeholder i Stueetagen foruden en stor pragtfuld Vestibule med Indgang mod Syd og en mindre Indgang ved den nordlige Gavl, en 18 Alen lang og 13½ Alen bred Skænkestue, et Læseværelse, et Konversationsværelse, et Dameværelse og to andre Stuer, der benyttes som Spilleværelser, til Møder af Bestyrelsen m. Fl. samt til Sangøvelser, tillige Rum for Herretoilette. Ovenpaa findes foruden Festsalen et Forværelse m. v. I Sidefløjen findes Havesalen og Økonomirum samt i Tagetagen Værtens Bolig. Der foretages iøvrigt for Tiden en Del Ombygninger

og Udvidelser samt Istandsættelser af Festsalen m. v., som senere skal omtales.

Udgiften til Bygningen var, som tidligere anført, paa Overslaget beregnet til ca. 80,000 Kr. Foruden Købet af Tømrmester Hansens Ejendom kom Bygningen til at koste 101,540 Kr. 38 Øre. Desuden medgik der til nyt Inventar 7738 Kr. 66 Øre. Udgiften til Inventaret var imidlertid bleven rigelig dækket ved Hjælp af en Basar, der afholdtes i Dagene 7.—12. Marts, og som gav et Overskud af 7939 Kr. 40 Øre.

De politiske Bølger gik højt i Firsernes Midte, og, med Rette eller Urette, saa man dengang Indblanding af Politik paa mange Omraader, der ellers havde været betragtet som neutrale. Bestyrelsen søgte at værne Foreningen mod Mislyde af denne Art ved den 18. Marts at vedtage, at Lokalerne ikke maatte udlejes til politiske Møder eller i politisk Øjemed, uden den samlede Bestyrelses enstemmige Tilladelse, men 2—3 Maaneder senere skulde der indtræffe et Tilfælde, hvis Karakter blev forskellig opfattet og som førte til et *Formandsskifte* i Bestyrelsen.

Foreningen havde lejlighedsvis tidligere deltaget i Grundlovsfester, og »Den konservative Klub for Horsens og Omegn«, som vilde holde en saadan Fest den 5. Juni i Karoline-Amalielund, sendte Foreningen Indbydelse til at deltage med Fane. I Bestyrelsesmødet den 3. s. M. stemte 6 for at modtage Indbydelsen og 3 imod (1 stemte ikke). Formanden, Bogtrykker Arnold Jørgensen, som stemte imod, meddelte i Mødet den første Dag efter Festen, at han efter et foreliggende Referat maatte ansé Festen for at have været partipolitisk -- hvilken Anskuelse Flertallet ikke delte -- og at han derfor strax vilde nedlægge sit Hverv som Formand. Ved Generalforsamlingen den 1. Maj næste Aar bad han sig skriftlig fritaget for at være Bestyrelsesmedlem i det Aar, han havde

tilbage, og Tilladelsen gaves efter en meget livlig Diskussion med 130 St. mod 120. Alle var imidlertid enige om at yde Jørgensen Anerkendelse og Tak for hans Virksomhed som Formand, til hvilken der jo knyttede sig saa store Begivenheder i Foreningen som Opførelsen af den tekniske Skoles Bygning og af den nye Foreningsbygning.

Efter Jørgensens Fratræden som Formand den 6. Juni 1885 overtog Næstformanden, Købmand L. Rickenberg, midlertidig Ledelsen, indtil den nuværende Formand, Smedemester H. Chr. Møller, Dbmd. og F.-M., valgtes den 6. Maj 1886. Det lykkedes Rickenberg at ordne Foreningens, efter det store Byggeforetagende noget vanskelige Pengeforhold, i hvilket Øjemed der i »Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn« blev optaget et 1. Prioritetslaan paa 60,000 Kr. Til Aktionærerne blev der udstedt en Panteobligation paa 55,000 Kr. Den øvrige Del af Foreningens Gæld dækkedes af Kassen.

I Juli 1885 uddelte Foreningen med Tilskud af Byraadet samt Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn 5 *Rejsestipendier* til Verdensudstillingen i Antwerpen. Senere er der uddelt Stipendier med Bidrag fra de samme Institutioner til den store nordiske Industriudstilling i København 1888 og til Verdensudstillingen i Paris 1889. I Aar er der uddelt 7 Stipendier à 150 Kr. til Pariserudstillingen. Af den samlede Udgift tilskød Sparekassen 500 Kr. og Foreningen 550 Kr.

Af *Æresmedlemmer* har Foreningen i Aarenes Løb kun optaget 3. Foruden Garver Joh. P. Møller, hvis Optagelse tidligere er omtalt, optoges i April 1873 Uhrmager M. J. Levy — der da havde haft Sæde i Bestyrelsen omtrent fra første Færd og med stor Interesse varetaget Foreningens Anliggender — og i Oktober 1885 Børstenbinder J. Horsfeldt. Den Sidst-

nævnte var i en lang Aarrække Repræsentanternes Formand og tog sig med megen Iver af sine Pligter. Han var i sin Tid en meget populær Mand i Foreningen. Samtlige de tre Æresmedlemmer er nu afgaaet ved Døden.

Slutningen af Firserne og Begyndelsen af Halvfemserne var en Tid med hyppige *Diskussionsmøder*, paa hvilke der drøftedes flere tildels meget vigtige Spørgsmaal. Den 9de April 1886 drøftede man Spørgsmaalet om, hvorvidt Brugsforeninger er til Gavn eller Skade for Samfundet. Ved et Møde d. 20. Novbr. s. A. var Emnet »Haandværkerlaugene før og nu«, indledet af Formanden, H. Chr. Møller. Den 6. Januar 1887 var Mesterforeningerne samlede til Drøftelse af Organisationsspørgsmaalet. I tre fortsatte Møder den 15. Januar, 5. og 26. Februar 1887 drøftede man forskellige Næringsspørgsmaal, saasom om Betingelser for at vinde Borgerskab, Benyttelse af Medhjælp, Adskillelse af Haandværks- og Handelsnæring, Auktionssalg af Haandværksfrembringelser m. v. samt Forslaget til en Lærlingelov.

Toldsagen er ligeledes flere Gange bleven drøftet i Foreningen, saaledes ved Møder den 24. Septbr. 1887, hvor Toldinspektør Goldmann holdt et særdeles orienterende Foredrag, og hvor man sluttede sig til Toldreformforeningen, hvis Saga nu er ude. Den 14. Decbr. s. A. drøftede man Haandværkernes Stilling til den ny Beskyttelsesforening »Det nationale Arbejde«, og den 28. Novbr. 1889 var Emnet »Regeringens Toldlovforslag« til Behandling. Om Toldspørgsmaalet holdt daværende Redaktør Jul. Wulff endvidere Foredrag den 24. Januar 1893 og den 7. Februar 1895 talte samme Foredragsholder, da Sekretær i Fællesrepræsentationen, over Emnet »Er det Smaaamanden, der maa bære Toldbeskyttelsen her i Landet«. Overhovedet er Toldspørgsmaalet blevet

behandlet meget udførligt i Foreningen, som har stillet sig paa et afgjort Beskyttelsesstade.

Da den saakaldte »Nordiske Husholdnings Stores« i Sommeren 1893 pludselig dukkede op og fremkaldte en vis Bestyrtelse blandt de Næringsdrivende, afholdt Foreningen efter Henstilling af Fællesrepræsentationen den 5. Juli et Protestmøde derimod. Der vedtoges en Resolution imod Stores og tillige en Anmodning til Fællesrepræsentationen om vedvarende at virke for, at Brugsforeninger og andre Andelsforetagender med Hensyn til Beskatning og Næringsforhold stilledes lige med almindelige Næringsdrivende.

Fællesrepræsentationens jyske Afdeling havde i 1887 Delegeretmøde her i Horsens. Mødet holdtes den 15. og 16. Maj i Foreningens Festsal. Daværende Toldinspektør Goldmann var efter Indbydelse kommen tilstede og holdt et interessant Foredrag om Toldlovens Revision. Af Repræsentanterne fra Horsens deltog Foreningens Formand, Smedemester H. Chr. Møller flere Gange i Diskussionen om de paa Mødets Dagsorden staaende Sager.

Efter at Næringslovkommissionen i 1893 havde tilendebragt sit Hverv, afholdtes der i Oktober s. A. et Par Møder af Bestyrelsen og Repræsentanterne sammen med Mesterforeningerne til Drøftelse af det fremkomne Forslag og den 22. November i samme Øjemed et offentligt Møde, hvor Snedkermester Røstrup, København, nærmere gennemgik Forslaget. Der vedtoges her en Resolution, som i al Almindelighed udtalte Tilslutning til Betænkningen.

Ved Foreningens store *Havn* er der i den nuværende Formands Tid gentagne Gange foretaget en Del Arbejder, sigtende til at forskønne og udvide den. Efter nogle Overvejelser vedtoges det saaledes i Oktober 1886 at lade Havn kulegrave, Dammen deri indhegne og indlægge ny Gasledning, hvilke Arbej-

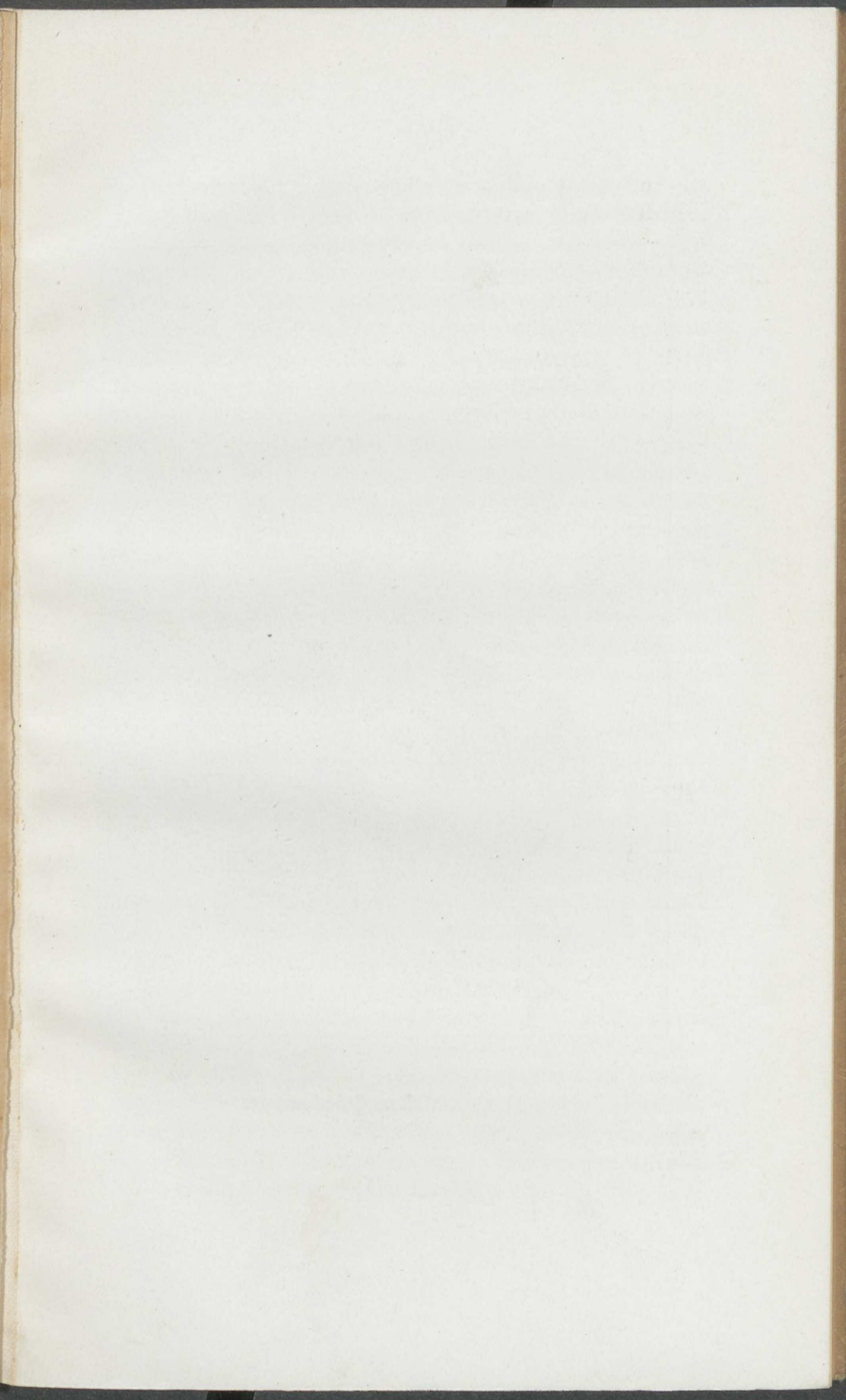
der tilsammen kostede ca. 1000 Kr. I 1889 anskaffedes 6 nye Kandelabre med Prismes. I det sidste Aarstid er der til Haven indtaget en Strækning fra de to sydlige Naboejendomme, som omtales senere.

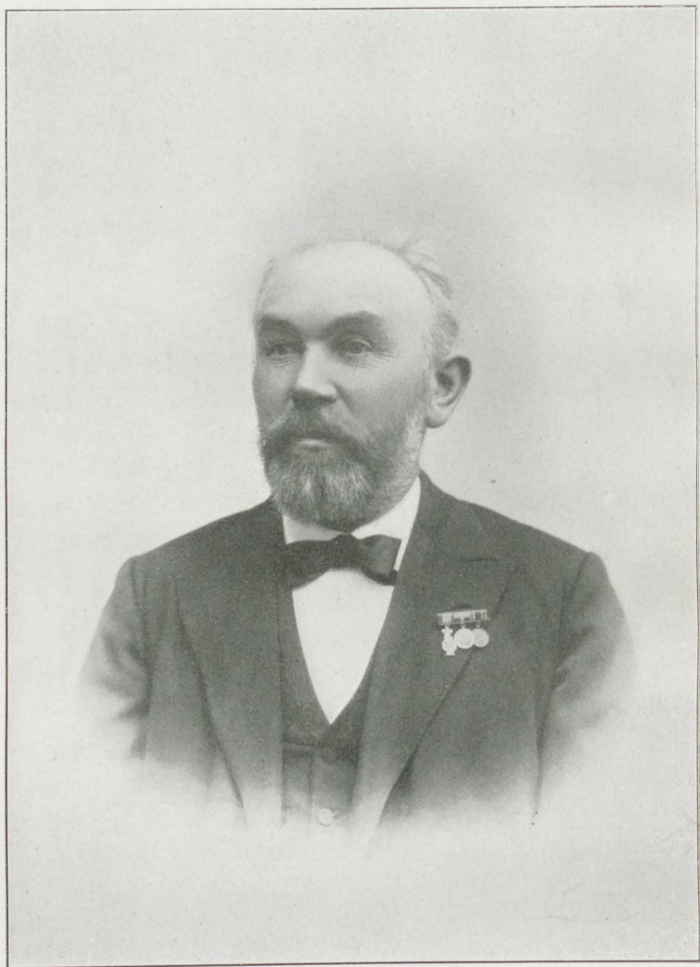
I Septbr. 1886 vedtog Bestyrelsen efter en derom fremsat Opfordring at modtage *Laugssager* til Opbevaring. Den har derefter modtaget Smedelaugets Lade med Protokol, Snedkerlaugets Protokol og Skrædderlaugets Protokol.

For smukt udførte *Svendeprøver* uddelte Foreningen efter Indstilling af den officielle Kommission for første Gang Medaljer i Foraaret 1889. I Efteraaret 1891 vedtog man at uddele Medalje og Diplom for Prøver med Karakteren »Antaget med Udmærkelse« og Diplom for »Antaget med Ros«. Foreningen vælger Skuemestrene ved Bedømmelsen, men den har overladt Valget til Mesterforeningerne i de Fag, hvor saadanne findes.

I Agitationen ved *Rigsdagsvalg* tager Foreningen efter sin Beskaffenhed ikke nogen direkte Del. Den har dog siden 1890 paa Anmodning af Fællesrepræsentationen ladet Kandidaterne ved Folkethingsvalg heri Byen interpellere om deres Stilling til Haandværkets og Industriens Krav. Fremdeles søgte Foreningen ved Landstingsvalget i 1894 at paavirke Købstad-Valgmændene for at faa valgt en Mand, der vilde tale de Næringsdrivendes Sag, og opnaaede, at Fabrikant Schultz, Fredericia, valgtes. Da Fællesrepræsentationens Sekretær, Hr. Jul. Wulff, i 1895 stillede sig til Folkethingsvalg i Horsens, anbefalede man ham som Talsmand for Haandværkets og Industriens Interesser, hvilke Hr. Wulff under sin 3-aarige Rigsdagsvirksomhed forsvarede med stor Sagkundskab og Dygtighed.

Om *Lovgivningen* har Foreningen foruden ved de foran nævnte Diskussionsmøder flere Gange haft

H. Chr. Møller, Smedemester.
Dbm. & F. M.

Lejlighed til at udtale sig i de senere Aar. Saaledes indsendtes der i Novbr. 1889 en Del Bemærkninger til Regeringens Toldlovforslag. Den 30. April 1897 afholdtes der et Møde med Foredrag af Folkethingsmand Jul. Wulff, efter hvilket der vedtoges en Protest mod Folkethingets Affattelse af Toldloven. I Januar 1891 indsendtes der efter Opfordring af »Foreningen til Lærlinges Uddannelse« i København Forslag til Ændringer i Lærlingeloven. I Oktober 1898 tiltraadtes en Resolution fra Odense om, at Aktieselskaber, Filialer, juridiske Personer og Fremmede, som har Ejendom eller driver Erhverv heri Landet, bør betale Skat til den Kommune, hvori Forretningen findes. Paa Generalforsamlingen den 4. Aug. 1894 vedtog man i det Væsentlige at slutte sig til Lovforslaget om Arbejdsretter og Enighedskamre og at anbefale Lovforslaget om Pasning af Dampkedler. Den 12. December 1895 udtaler Bestyrelsen sig til Gunst for Indførelsen af Metersystemet.

I Paaskeugen 1890 begyndte man at afholde *Udstilling* af lokal Industri og Haandværk. Disse Udstillinger, der nærmest var beregnede paa at give yngre Haandværkere uden Butik Lejlighed til at fremstille deres Arbejder, afholdtes med et Par Undtagelser i de følgende Aar indtil 1897, men ophørte derefter, da Tilslutningen blev for ringe. Det sidste Aar var Udstillingen kombineret med en Udstilling fra Kunstindustrimusæet i København; en saadan Udstilling var afholdt engang tidligere.

I Sæsonen 1890—91 holdtes der en Række belærende Foredrag med Statsunderstøttelse. Der fortsattes hermed indtil den paagældende Bevilling til Fællesrepræsentationen strøges af Folkethinget paa Finansloven for 1898—99. Foredragsvirksomheden er derfor dog ikke helt ophørt, men fortsættes i samme Spor. Ved Kongeparrets Guldbryllup den 26. Maj 1892

deltog Foreningen med sin Fane og en Deputation i et stort Folketog i København. — Foruden den store offentlige Fest i Karoline-Amalielund den 26. Maj højtideligholdt Foreningen tillige Guldbryluppet ved en stor Havefest Søndagen den 29. Maj. — Af andre større Lejligheder, ved hvilke Foreningen iøvrigt har været repræsenteret med Fane, kan nævnes Trafikminister Ingerslevs Begravelse i Aarhus den 28. April 1896 og Grev Frijs' Jordefærd den 16. Oktober s. A.

Foreningens *Lokaler* er, som foran omtalt, i de senere Aar undergaaet nogle Forandringer. I Begyndelsen af 1891 blev det hidtilværende, noget øde Billardværelse (nord for Skænkestuen) omdannet til et smukt udstyret Konversationsværelse. Farver Therkelsens Arvinger skænkede Foreningen 225 Kr. til 3 Malerier i Værelset. I 1893 blev Læseværelset, som hidtil havde været i Stuen til højre for den nordre Indgang, henlagt til det hidtidige Bestyrelsesværelse længst mod Nord, og den nævnte Stue indrettet til Dame-Konversationsværelse. Fra 10. til 13. Marts s. A. afholdtes til Indtægt for Lokalernes Istandsættelse m. v. en stor Basar, der gav et Overskud af 6177 Kr. 89 Øre. — I Slutningen af Aaret indlagdes der i Festsalen et af Møller & Jochumsen leveret Varmeapparat, som virker ved Vandcirkulation gennem en Rørledning.

I Fortsættelse af Sidefløjen (Havesalen) opførtes der i Begyndelsen af 1896 en 10 Alen lang Veranda i Bygningens Bredde. Havesalen blev samme Aar restaureret og dekoreret. For Tiden underkastes Festsalen, Skænkestuen og det store Konversationsværelse en Hovedrestauration i Anledning af Jubilæet. Samtidig indrettes der paa Loftet af Naboejendommen mod Syd, Matr.-Nr. 136 — som Foreningen i 1897 afkøbte Mdm. Markussen for 12,000 Kr. — et nyt Garderoberum, og det tidligere Forværelse til Festsalen afgiver Pladsen foran Garderoben. Neden-

under indrettes der Toiletterum for Herrer i den tidligere Garderobe og i en Udbygning, der opføres i Haven til Matr.-Nr. 136. Denne Ejendom er forøvrigt lejet ud til Beboelse.

Kronprinsparrets Sølvbryllup den 28. Juli 1894 højtideligholdt Foreningen ved en særdeles smuk og stærkt besøgt Fest i Haven. Der blev afsunget en Kantate og Formanden, Smedemester Møller, talte for det høje Sølvbrudepar.

Af *Legater* ejer Foreningen et paa 500 Kr., som Købmand L. Rickenbergs Arvinger i 1892 skænkede — og hvis Renter skal uddeles til gamle, trængende Haandværkere eller Enker efter saadanne — samt Murer Niels Therkildsens og Hustrus Legat, oprettet ved Gavebrev af 9. Januar 1896. Dette Legat bestaar af Ejendommen Matr.-Nr. 137 (Allégade), og Overskudet af Ejendommens Drift skal hvert Aar ved Juletid uddeles til 4 ældre, værdige og trængende Haandværkere eller Enker efter saadanne. Efter Niels Therkildsens Død (i 1899) har Foreningen i Henhold til Gavebrevet modtaget Ejendommens Have som Gave. Det er tildels dette, som har foranlediget Købet af Matr.-Nr. 136.

For at *organisere Arbejdsgiverne* har Foreningen paa flere Maader virket meget, og allerede under den jydsk Murer- og Tømrer-Lockout i 1895 tog den Initiativet til Oprettelsen af en Arbejdsgiverforening. Der har været holdt flere Møder om Organisations-spørgsmaalet, deriblandt et med Foredrag af Snedkermester Rostrup fra København den 23. Marts 1897 og et i Februar 1898 med Foredrag af Bagermester Gætje, København, og Landstingsmand Schultz, Fredericia. — For Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring, der ligeledes er et Udslag af Organisationstanken, har Foreningen ogsaa virket ihærdigt, og paa Generalforsamlingen den 30. April 1898 vedtoges det at

tegne en Garanti for Ulykkesforsikringen paa 4000 Kr. — Under den store Lockout ifjor Sommer ned-satte Bestyrelsen sammen med tilkaldte Arbejdsgivere et Udvalg til Varetagelse af Arbejdsgivernes Inter-esser. Endvidere afgav Foreningen Lokale til Bureau m. v. og ledede en Indsamling af Bidrag til Arbejds-giverne.

I Begyndelsen af 1897 indgav Foreningen sammen med Handelsforeningen et Andragende om at faa fuld Toldexpedition ved Jernbanen, hvilket dog ikke op-naaedes.

Efter Dronning Louises Død i Efteraaret 1898 under-skrev Formanden paa Foreningens Vegne Fællesrepræ-sentationens Kondolenceadresse til Hs. Maj. Kongen.

Da den nuværende Formand den 26. Februar 1900 fejrede sit Sølvbryllup, overrakte Foreningens sam-lede Bestyrelse ham og Hustru en smuk Gave ledsaget af en Adresse af følgende Indhold:

„Hr. Smedemester H. Chr. Møller

Dbmd. og F.-M.,

Formand for Haandværker- og Sangforeningen
i Horsens.

Undertegnede Medlemmer af den samlede Bestyrelse for Haand-værker- og Sangforeningen bringe herved vor bedste Tak, saavel for Deres store fortjenstfulde Arbejde i alle Foreningen vedrørende An-liggender som for behageligt Samarbejde, og bede Dem som Tolk for denne vor Tak modtage medfølgende Gave, idet vi hertil knytte vor hjerteligste Lykønskning i Anledning af Deres Sølvbryllup.“

(Underskrifterne).

Ligeledes overraktes der fra ca. 700 af Forenin-gens selvstændige og bosiddende Medlemmer en stor og smuk Sølvbakke med indgraveret Billede af For-eningens Bygning samt en Lykønskning.

Ved Generalforsamlingen i Foraaret afgik For-eningens mangeaarige Næstformand, Sadelmagerm. Harald Christensen, idet han trods indtrængende Anmodninger af Flere afslog at modtage Genvalg.

Formanden udtalte en Tak til Hr. Christensen for hans lange og opofrende Virksomhed i Foreningens Tjeneste.

Til det store nordiske Industrimøde, som i disse Dage holdes i København, indsender Foreningen 3 Fotografier af sin Bygning og Have, en Grundplan af hele Arealet, 2 Planer af Bygningen samt de foran nævnte Lavssager.

Af Beretningen om *Virksomheden i Aaret 1899—1900*, som Formanden afgav paa April-Generalforsamlingen, kan anføres, at der foruden Generalforsamlinger og Bestyrelsesmøder bl. a. havde været afholdt et Møde om Lockout'en med Foredrag af Landstingsmand Stilling, Randers, Murermester Rasmussen, København, og Direktør Lange, Svendborg. For Svendeprover var uddelt 3 Broncemedaljer og 20 Diplomer. Der havde været afholdt 3 belærende Foredrag. Af selskabelige Sammenkomster o. l. havde der været: Sangernes Koncert og Dilettantforestilling, 3 Havefester, Koncert af en italiensk Opera, Dilettantforestilling, Børnebal med Juletræ, Nytaarsbal, Maskebal, Sangernes selskabelige Sammenkomst, Musik- og Sangkoncert med Soiré, 16 Koncerter i Haven og 10 Theaterforestillinger sammesteds. — Af Julebøssen var uddelt 403 Kr. I Læseværelset forefandtes 23 Blade og Tidsskrifter samt Haandbøger og tekniske Værker. Fra Bibliotheket var i Vinter udlaant Bøger til ca. 200 Medlemmer.

Medlemsantallet var 1095, 991 Herrer og 104 Damer. Desuden har Beboerne af den borgerlige og Nitschkes Stiftelse samt enkelte gamle Folk fri Adgang til Foreningen.

Aarsregnskabet balancerede med 12,129 Kr. 92 Øre. Foreningens Bygninger var brandforsikrede for 109,980 Kr. og Inventaret for 32,000 Kr., og Status udviste Aktiver til Beløb 165,944 Kr. 10 Øre, hvoraf 60,375 Kr. 43 Øre var beregnet som Nettoformue.

Efter at dette Skrift omtrent var fuldendt og for en stor Del trykt, er det blevet oplyst, at Foreningens *Stiftere* i 1850 skal have været følgende 14 Haandværkssvende: Slagter Joh. Gottlieb, Bundtmager N. J. T. Petersen (fra Helsingør), Snedker R. P. Broe, Skomager H. Holstebro (af København), Markør M. Wendel (af København), Murer C. Fussing, Væver G. Bøgballe, Smed J. S. Gottlieb, Skræder N. Alstrøm (fra Sverrig), Typograf Thorkelsen (fra Norge), Gørtler F. C. Hansen og Gørtler H. P. Hansen, Hattemager H. Hültzer og Skomager A. Valbeck (af København). — Der lever herefter endnu to af Stifterne, nemlig Smedemester *J. S. Gottlieb* og Hattemager *Hültzer* (boende i Borgerlig Stiftelse).

Haandværker- og Sangforeningens Bestyrelse har overdraget til Lærer H. E. Birch og Foreningens Sekretær, Lærer Math. Petersen at udarbejde nærværende Festskrift, og Udvalget har suppleret sig med Redaktionssekretær H. D. M. Petersen. Idet Udvalget nu har afsluttet sit Arbejde, skal det atter henpege paa, under hvilke smaa og beskedne Forhold den nu saa store og virkedygtige Forening begyndte sin Tilværelse. Det lyder næsten eventyrligt, at de 14 unge Svende, som i 1850 samlede sig for at synge, skulde blive Grundlæggerne af en saa stor Organisation. Siden dengang er Haandværkets Kaar i flere Henseender bleven forandret, men under de mange Omskiftelser har Foreningen stedse haft sit Maal for Øje og arbejdet til Fremme heraf.

Foreningen har tillige været et Samlingssted for flere andre Samfundsklasser, især af Middelstanden. Den har været præget af loyal Aand og baaret af gode borgerlige Traditioner. Maatte kommende Tider kunne fortsætte Udviklingen i samme Spor.

Fortegnelse over
forhenværende Bestyrelsesmedlemmer:

- Slagter J. Gottlieb, midlertidig Formand 1850.
Garver Joh. Poul Møller, R. af Dbg., 1850—70. **Formand** 1851—53
og 1854—70. **Æresmedlem** 1870.
Farver H. Kreiberg 1850—54 og 1855—57. Næstform. 1850—54.
Fabrikant H. Heide, R. af Dbg., 1853—54 og 1860—66. Næstform.
1853—54 og 1862—66.
Farver R. Therkelsen 1853—54. **Formand** 1853—54.
Malermester H. P. Lindegaard 1853—55.
Murmester C. Fussing 1853—54.
Urmager M. J. Levy 1853—55, 1859—62 og 1867—73. **Æresmedlem** 1873.
Snedker R. P. Broe 1854—56.
Købmand J. A. Herskind 1854—59 og 1862—66. Næstform. 1854—59.
Lærer M. Jensen 1854—67.
Bogbinder Vogelius 1854—56 og 1866—70.
Smed J. S. Gottlieb 1855—59.
Urmager N. P. Madsen 1856—58 og 1866—70.
Overlærer Ekeroth 1857—71. Næstform. 1859—62 og 1866—71.
Maler P. Frisch 1858—60.
Gørtler F. C. Hansen 1858—60 og 1862—63.
Malerm. N. C. Lund 1859—63.
Snedkerm. Z. Eriksen 1860—62.
Murerm. C. Mohr 1862 til sin Død 66.
Fabrikant Stallknecht, R. af Dbg. & Dbm., 1862—65.
Urmager W. Gundersen 1862—72 og 1873—75. **Formand** 1871—72.
Ingeniør J. Clausen 1862—67 og 1869—71.
Bogbinder C. Poulsen 1863—70.
Bødkerm. B. D. Nielsen 1863—66, 1867—69 og 1870—78. Næstform.
1871—72 og 1876—78.
Bagerm. J. N. Seest 1865—67.
Farver A. Olsen 1866—86.
Fabrikant Joh. Møller 1866—71. **Formand** 1870—71.

Malerm. W. Thomsen 1867—88.
 Købmand J. S. Randlev 1870—72.
 Løjtnant A. Levy 1870—72.
 Slagter A. Kraul 1870—78.
 Købmand F. Federspiel 1871—77.
 Bogtrykker A. Jørgensen 1871—86. **Formand** 1872—85.
 Farver J. Wonsild 1872—76.
 Prokurator Hviid 1872—76. Næstform. 1872—76.
 Overkrigskommissær Børgesen 1872—74.
 Købmand L. Rickenberg 1872—76 og 1877—87. Næstform. 1878—86.
 Sadelmagerm. H. Christensen 1874—93 og 1894—1900. Næstformand
 1886—93 og 1894—1900.
 Fabrikant P. Mørch 1875—77 og 1887—93.
 Bagerm. J. C. Gylling 1876—80.
 Skrædderm. L. H. Mehder 1876—82.
 Malerm. Chr. Pødenphant 1876—84.
 Købmand, Agent C. J. Pødenphant 1877—79.
 Skomager, Læderhandler M. Christensen 1878—82 og 1887—99. Næst-
 form. 1893—94.
 Væver P. Nielsen 1878—84.
 Adjunkt E. Buchwaldt 1879—83.
 Rebslager M. Petersen 1880—84.
 Maler P. Alexandersen, Dbm., 1882—86.
 Rebslager P. Hansen 1882—1900.
 Cigarfabr. A. Kierkegaard 1883—85.
 Murerm. J. P. Qvist 1884—98.
 Kobbersmed A. Nielsen 1884—96.
 Maler Carl Jensen 1893 til sin Død 98.
 Gasværksbestyrer C. Theilgaard 1896—98.

Kasserere:

Gørtler H. P. Hansen 1850—52.
 Cigarfabrikant N. Bøgballe 1852—53.
 Garver Joh. Peter Møller 1853—54.
 Købmand J. Storch 1854—56.
 Købmand H. P. Thysgaard 1856—57.
 Købmand H. Eskildsen 1857—58.
 Murer C. Mohr 1858—60.
 Murer og Gasværksbestyrer C. Fussing 1860—62, antagen af Bestyrelsen som Kasserer og Sekretær 1862—74.
 Lærer M. Jensen 1874—86, antagen af Bestyrelsen som Kasserer og Sekretær 1874—86.

Sekretærer:

Stentrykker J. W. Schur 1850—53.

Lærer P. Nielsen 1853—54.

Murer H. v. Essen 1854—62.

Formænd for Repræsentanterne:

Murer A. Fussing 1853—56.

Gørtler F. C. Hansen 1856—58.

Maler N. C. Lund 1858—59.

Cigarfabrikant H. Strand 1859—61.

Cigarfabrikant P. N. Bøgballe 1861—66.

Børstenbinder N. Horsfeldt 1866—87. Æresmedlem 1885.

Fortegnelse over

de nuværende Bestyrelsesmedlemmer:

Smedemester H. Chr. Møller, Dbm., F. M., 1885, Formand 1886.

Købmand J. P. Iversen 1886.

Tømrermester S. P. Madsen 1886.

Snedkermester H. N. Betak 1888.

Malermester Chr. Poulsen 1893.

Kobbersmed Chr. Nielsen 1898. Næstformand 1900.

Guldsmed R. Jensen 1898.

Snedkermester Sv. Andersen 1899.

Snedkermester Joh. Fischer 1899.

Lærer E. Birch 1900.

Bogbinder Edv. Hansen 1900.

Repræsentanter:

Smedemester F. A. Brodersen 1878. Næstformand.

Bødkermester A. F. Gottlieb 1880. Formand fra 1887.

Skræddermester Carl Hansen 1886.

Skorstensfejer Th. Jørgensen 1886.

Farver N. Hadersen 1887. Revisor.

Værkfører Th. Nielsen 1889.
 Skomagermester A. Christiansen 1891.
 Snedkermester R. Broe 1892.
 Skræddermester N. F. Boesen 1893.
 Læderhandler V. With 1893. Revisor.
 Bagermester C. Henrichsen 1896.
 Cigarfabrikant Edv. Hansen 1898.
 Bog- og Stentrykker F. Schur 1898.
 Tømrmester S. Hansen 1899.

Balinspektører:

Bogtrykker O. P. Christensen 1894.
 Barber Westphal 1897.
 Vinhandler M. Johansen 1898.
 Bogholder M. Møller 1899.

Sanginspektører:

Farveribestyrer A. Andersen.
 Værkfører C. V. Hunger.

Sangdirigent:

Lærer og Organist J. P. Vedel-Jensen, antagen af Bestyrelsen 1885.

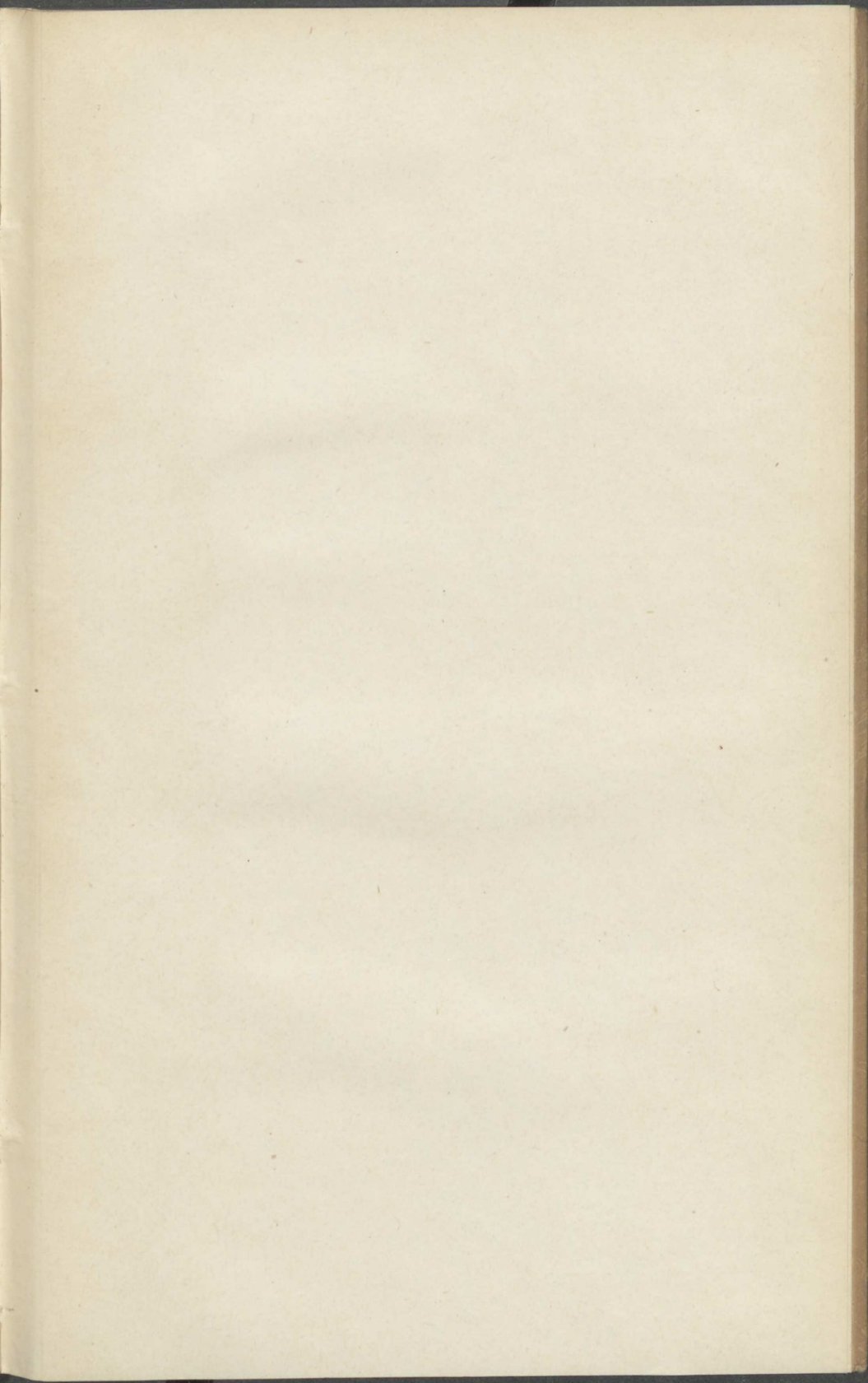
Kasserer, Sekretær og Bibliotekar:

Lærer Matth. Petersen, antagen af Bestyrelsen 1886.

Bestyrelsen for „Den tekniske Skole“:

Smedemester H. Chr. Møller, Dbm., F. M., Formand.
 Snedkermester H. N. Betak, valgt af Foreningens Bestyrelse.
 Fabrikdirektør, Cand. polyt. A. B. Jepsen og Malermester P. Alexandersen, Dbm., ligeledes.
 Snedkermester Joh. Fischer, Byrådsmedlem, valgt af Byraadet.
 Arkitekt Estrup, antagen som Forstander af Bestyrelsen.

X

